

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Alžběta Košinová

**Politická kariéra lorda Randolpha Churchilla v 80.
letech 19. století**

(Lord Randolph Churchill's political career in the 1880s)

Bakalářská práce

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Valkoun, PhD.

Prohlašuji,

že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího, citovala pouze ze zdrojů uvedených v Seznamu použité literatury a má práce nebyla použita v rámci jiného studia ani k získání jiného titulu.

10. srpna 2024, v Praze

Na tomto místě chci poděkovat PhDr. Jaroslavu Valkounovi, PhD. za nasměrování ke studiu osobnosti lorda Randolpha Churchilla, za podnětné komentáře k mému textu a za projevenou trpělivost a ochotu, se kterými mou práci po celou dobu vedl. Rovněž bych ráda poděkovala Kateřině Mounové, kolegyni ze 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, za konzultace ohledně Randolphovy nemoci.

Abstrakt:

Má práce se zabývá politickou kariérou lorda Randolpha Churchilla v 80. letech 19. století. Krátce analyzuji jeho život před rokem 1880. Těžištěm mé práce je pak období mezi lety 1880–1887. Podrobuji analýze Randolphovy vztahy s ostatními členy Dolní sněmovny. Zaměřuji se na jeho politické názory a jakou roli hrál při utváření tzv. čtvrté strany a toryovské demokracie, v Bradlaughově aféře nebo při projednávání *Land Law (Ireland Act)* z roku 1881. Dále analyzuji Radolphovo dvojí působení ve vládě a příčiny jeho náhlého politického konce. Závěrem hodnotím Randolphův politický odkaz.

Klíčová slova:

Velká Británie, Konzervativní strana, Toryové, Čtvrtá strana, Britská Indie, Irská otázka

Abstract:

My thesis examines the political career of Lord Randolph Churchill in the 1880s. I briefly analyse his life before 1880. The focus of my thesis is then the period between 1880 and 1887. I analyse Randolph's relations with other members of the House of Commons. I focus on his political views and what role he played in the formation of the so-called Fourth Party and Tory Democracy, in the Bradlaugh Affair or in the passage of the Land Law (Ireland Act), 1881. I also analyse Radolph's dual tenure in government and the reasons for his sudden political demise. I conclude with an assessment of Randolph's political legacy.

Key Words:

Great Britain, Conservative Party, Tories, Fourth Party, British Raj, Irish Question

Obsah

Úvod	6
1. Dětství a mládí	14
2. Působení v Irsku	18
3. Roky 1880–1884	23
3.1. Počátek 80. let 19. století.....	23
3.2. Bradlaughova aféra a zrod čtvrté strany	29
3.3. <i>Land Law (Ireland Act)</i> z roku 1881	34
3.4. Toryovská demokracie	40
4. Roky 1885–1887	44
4.1. Ministr pro Indii	44
4.2. Ministr financí	50
Závěr.....	55
Seznam použité literatury	58

Úvod

Většině lidí se pod jménem Churchill vybaví Winston Churchill, ministerský předseda Velké Británie za druhé světové války. Některým možná vytane na mysl John Churchill, první vévoda z Marlborough a strůjce vítězství nad Francouzi v bitvě u Höchstädtu (též někdy Blenheimu). V 80. letech 19. století byl však nejznámějším Churchillem bezesporu lord Randolph Churchill, Winstonův otec a jeho velký vzor. Jako osobnosti určující politický směr tehdejší doby dnes vnímáme například Williama Ewarta Gladstona nebo Roberta Gascoyne-Cecila, třetího markýze ze Salisbury. Nejpozději roku 1880 se však lord Randolph Churchill stal fenoménem britské politiky, jenž byl tak polarizující, že snad neexistoval nikdo, kdo by na něj neměl názor, ať už pozitivní nebo negativní.

Randolph je však dnes poměrně málo známou figurou. Při zadání jména Churchill vyhledávače automaticky předpokládají Winstona, pokud přidáte křestní jméno Randolph tak zpravidla vyhledají Winstonova syna tedy Randolpha Fredericka Edwarda Spencera Churchilla. Potvrzuje to fakt, že se v dnešní době jedná o polozapomenutou osobnost, byť lord Randolph Churchill byl skutečně „politický jev“, ba bych se nebála použít i pojem fenomén, britské „stranické“ politiky 80. let 19. století. Proto mi nepřijde správné, aby se na něho úplně zapomnělo. Svou práci bych tak ráda zejména zacílila na tuto výjimečnou osobnost britských parlamentních dějin.

Téma lorda Randolpha Churchilla je zpracováno zejména v anglicky psané literatuře. Z valné většiny jsou to práce z minulého století. Česky nevyšla žádná původní odborná kniha nebo článek ani překlady zahraničních prací. Prací zabývajících se výhradně Randolphem je tak relativně málo a zejména staršího data. Anglicky psané texty se v souvislosti se jménem Churchill zabývají nepoměrně více Winstonelem, dále jeho synem Randolphem a ty novější pak také Winstonovou matkou Jennie, která se v posledních letech těší nebývalého zájmu. Teprve pak jsou hojně práce, které mají jako svůj výhradní předmět zájmu lorda Randolpha, jenž dle mého soudu „stojí ve stínu“ svých potomků a nově částečně i své ženy.

Co se týče studentských kvalifikačních prací tak Randolphovi, případně konzervativní straně v 80. letech 19. století se věnují pouze okrajově. Nejvíce se mému tématu blížila diplomová práce Petera Skokana z roku 2007 „Liberální strana a její politika v letech 1886–1906 (Příspěvek k dějinám Velké Británie na přelomu 19. a 20.

storočia)“,¹ ze které jsem částečně citovala. Tato práce se primárně věnuje druhé velké straně v Dolní sněmovně a Randolph je v ní zmíněn zejména v kontextu jednání o *Home Rule* a obtíží při sestavování rozpočtu v roce 1886. Kvůli hlavnímu badatelskému záměru práce jsou zmínky o Randolphovi vytrženy z celkového kontextu jeho života a kariéry, přesto mi byla v dílčí míře užitečná. V dílčí míře jsem pracovala i s diplomovou prací „Britská expanze do Egypta 1882. Příspěvek k dějinám Velké Británie“ autora Davida Cesara z roku 2008.²

Z dalších prací mohu zmínit například diplomovou práci „Benjamin Disraeli a britská imperiální politika“ od Romany Gajdošové z roku 2013.³ Bohužel Disraeli po všeobecných volbách v roce 1880 ztratil velkou část svého vlivu a krátce na to roku 1881 zemřel. Randolph se sice stal poslancem poprvé roku 1874, ale značnou část svého prvního mandátu prožil v Irsku a v souvislosti s ním autorka cituje zejména z knihy, jež napsal Robert Blake „The Conservative Party from Peel to Thatcher“,⁴ kterou rovněž cituji. Další diplomovou prací je třeba „Život aristokrata a diplomata Karla Kinského“ od Josefa Jodase z roku 2021.⁵ Tam je souvislost v tom, že Kinský byl údajný milencem Randolphovy manželky, ale samotný Randolph se zde opět objevuje pouze namátkově. Aristokracii se věnuje i diplomová práce z roku 2008 „Příspěvek ke studiu britské aristokracie v letech 1890–1910“ od Lenky Týmalové,⁶ tato doba už však není předmětem mého bádání. Randolph je v ní pouze párkrát zmiňován v kapitole věnované Arthuru Balfourovi.

Ohledně dalších kvalifikačních prací, pokud je zmíněn, píše se o Randolphovi zejména jako o otci Winstona a úryvky o něm jsou značně limitovány touto perspektivou. Jeho vlastní politická kariéra je pak často shrnuta do několika málo vět, v lepších případech odstavců. Všechny závěrečné práce většinou zdůrazní Randolphovy problémy se zdravím a jeho působení ve čtvrté straně a na postu ministra, některé zmíní i toryovskou demokracii. Vždy to však jsou pouze jednotlivé epizody jeho kariéry, žádná z nich se nevěnovala Randolphovu působení v Dolní sněmovně jako celku a nezkoumala jeho přímý vliv na tehdejší britskou politickou scénu.

¹ SKOKAN, P., *Liberální strana a její politika v letech 1886–1906 (Příspěvek k dějinám Velké Británie na přelomu 19. a 20. století)*, Diplomová práce, Praha 2007.

² CESAR, D., *Britská expanze do Egypta 1882. Příspěvek k dějinám Velké Británie*, Diplomová práce, Praha 2008.

³ GAJDOŠOVÁ, R., *Benjamin Disraeli a britská imperiální politika*, Diplomová práce, Praha 2013.

⁴ BLAKE, R., *The Conservative Party from Peel to Thatcher*, London 1985.

⁵ JODAS, J., *Život aristokrata a diplomata Karla Kinského*, Diplomová práce, Praha 2021.

⁶ TÝMALOVÁ, L., *Příspěvek ke studiu britské aristokracie v letech 1890–1910*, Diplomová práce, Praha 2008.

Má práce je rozdělena na čtyři kapitoly a několik podkapitol. První kapitola se krátce soustředí prvních zhruba 25 let Randolphova života. Přibližují jeho rodinné zázemí a prostředí, ze kterého pocházel. Analyzuji, jak vystupoval a choval se na internátních školách v Cheamu a v Etonu, stejně tak později na univerzitě v Oxfordu. Zde se důkladněji věnuji sporu, jenž měl s jedním svým vyučujícím, protože to byl Randolphův první vhled do světa vysoké politiky. Kapitulu zakončuji jeho sňatkem s Američankou Jeanette „Jennie“ Jeromovou, pro něž musel vyhrát své první všeobecné volby a roku 1874 tak poprvé usedl do poslanecké lavice v Dolní sněmovně.

Druhá kapitola analyzuje Randolphovy první politické kroky ve Westminsterském paláci ve druhé polovině 70. let 19. století. Stěžejní část kapitoly se však věnuje jeho „nedobrovolnému“ pobytu v Irsku mezi lety 1876–1880. Analyzuji okolnosti, které Randolpha přiměly odejít z Londýna do Dublinu a jaké dopady na něj tento svého druhu exil měl. Rovněž blíže analyzuji Randolphovu složitou povahu. Ve druhé polovině přibližují Randolphovy aktivity v Irsku. Krátce shrnuji vývoj irské otázky v první polovině 19. století jakož i britsko-irské vztahy. Na konci analyzuji, jak se formoval Randolphův názor na *Home Rule* a irskou otázku jako takovou a jaké přínosy pro něj irský pobyt měl.

Třetí kapitola se věnuje událostem let 1880–1884. Její první podkapitola analyzuje situaci v Dolní sněmovně po všeobecných volbách roku 1880. Zejména se v tomto ohledu věnuji Randolphovu vyhranému klání ve Woodstocku a tomu proč ho práce poslance tak silně naplňovala a stala se středobodem jeho života. Analyzuji ale i stav konzervativní strany jako takové, její celkové povolební situaci a problémy s určením předsedy. Analyzuji také Randolphův vztah k vůdcům konzervativců v Dolní sněmovně. Dále podrobuji analýze Randolphovy zdravotní problémy, jež se výrazněji začaly projevovat od roku 1882, a které jsou v literatuře často dávány do souvislosti se syfilidou, jíž se měl Randolph údajně nakazit na přelomu 70. a 80. let 19. století. Věnuji se i dopadům náhlé smrti jeho otce z roku 1883 a jaký vliv to mělo na jeho politickou kariéru. Závěrem krátce shrnuji kořeny tzv. Bradlaughovy aféry.

Druhá podkapitola analyzuje problematiku tzv. Bradlaughovy aféry, v níž se Randolph aktivně angažoval a byla to rovněž první událost, díky které na sebe upozornil širokou veřejnost. Rovněž analyzuji, jaký vliv měla tato událost na vznik tzv. čtvrté strany (*the Fourth Party*). Přibližují členy tohoto uskupení a jaké vztahy měla skupina s vůdcem opozice sirem Staffordem Northocotem, případně premiérem Gladstonem. Podrobuji analýze cíle čtvrté strany, jakož i Randolphovy osobní motivace k tažení proti

Bradlaughovi a jeho první výrazný projev na toto téma. Ve druhé polovině se věnují dopadům jeho aktivit na společenský život jeho rodiny a jaký vliv v tomto měla Randolphova manželka Jennie.

Třetí podkapitola pokrývá problematiku tzv. *Land Bill*, kde byly kořeny irské pozemkové krize a Randolphovo stanovisko a názory. Opětovně se vrátím k jeho vztahu k Irsku i vztahu Britů k Irsku obecně. Podrobněji analyzuji, jak postupně upadal jeho vztah se sirem Staffordem a jak Randolph aktivně vystupoval proti němu i proti premiérovi Gladstonovi. Krátce analyzuji jeho spojení se stranou irských nacionalistů a tomu proč byl Randolph v parlamentu považován za experta na Irsko. Závěrečná část se věnuje prvnímu významnému záchvatu Randolphova onemocnění a jeho povaze a upozorňuji na chybějící informace v pramenech k období druhé poloviny roku 1882.

Čtvrtá a poslední podkapitola třetí kapitoly je věnována tzv. *Tory Democracy* neboli toryovské demokracii, která měla oslovovat nižší vrstvy tehdejší britské společnosti a přimět je k volbě konzervativců. Analyzuji Randolphův postoj k těmto lidem a jak se lišil od jeho kolegy ze čtvrté strany Johna Gorsta. V tomto ohledu se věnuji i jejich vzájemným rozporům ohledně postu předsedy konzervativců a dalšího směřování čtvrté strany. Rovněž krátce analyzuji, jak vzniklo spojení mezi Randolphem a markýzem ze Salisbury v souvislosti s nástupnickým problémem v konzervativní straně a toryovskou demokracií a také jak Randolph pracoval na politické izolaci sira Stafforda. Podkapitola končí Randolphovou cestou do Indie a následným pádem Gladstonovy vlády.

Čtvrtá kapitola je rozdělena na dvě podkapitoly, jež pokrývají roky 1885–1887. První analyzuje Randolphovo působení v úřadu ministra pro Indii (*Secretary of State for India*). Začátek se věnuje skládání první Salisburyho vlády a jak se Randolphovi definitivně povedlo odstavit od moci sira Stafforda. Šířeji pak analyzuji Randolphovy úvahy o jeho životě, které se objevily právě v této době a opětovnému záchvatu nemoci z léta 1885. Druhá část se pak věnuje Randolphovu působení na postu ministra pro Indii a stěžejní události jeho půlročního mandátu tedy třetí britsko-barmské válce. Analyzuji důvody, jež vedly k válečnému konfliktu a stejně tak i krátkodobými a dlouhodobými důsledky anexe Horní Barmy. Podkapitolu zakončuji všeobecnými volbami z konce roku 1885, tragickými výsledky Gladstonovy třetí vlády a počátkům Salisburyho druhé vlády.

Druhá podkapitola čtvrté kapitoly je věnována událostem turbulentního roku 1887. V tomto ohledu pak zejména jeho druhé polovině, kterou Randolph strávil jako ministr financí (*Chancellor of the Exchequer*). Analyzuji postupný rozpad jeho vztahu s premiérem Salisburyem, ale i s jinými poslanci v krátkém období několika měsíců.

Stejně tak se věnuji jeho obtížím při sestavování rozpočtu a zvláštnímu příklonu ke Gladstonovým myšlenkám. Podrobuji analýze jeho chování a jaký vliv na něj mohla mít jeho nemoc. Následně se věnuji Randolphově rezignaci, jež prakticky ukončila jeho politickou kariéru, a jaké důvody ho k tomuto kroku vedly. Závěrem krátce shrnuji Randolphův život po odstoupení z vlády a progresivní zhoršování jeho zdravotního stavu.

V závěru hodnotím výsledky Randolphovy práce v parlamentu ve čtyřech stěžejních kauzách, které rámovaly jeho kariéru poslance a ministra, tj. irská otázka, anexe Horní Barmy, toryovská demokracie a čtvrtá strana. Analyzuji důvody, proč Randolph nedokázal naplno využít svých schopností a porovnávám jeho kariéru s tou Arthura Balfoura. Následně analyzuji jeho politický odkaz ve formě Randolphova syna Winstona, zejména jaký vliv na něj měla Randolphova brzká smrt, jak k němu Winston vzhlížel a jaký vzor pro něj jeho otec představoval.

Ve své práci jsem pracovala s vydanými prameny, předně s životopisem „Lord Randolph Churchill“, kterou sepsal jeho syn Winston,⁸ užitečným zdrojem byly i paměti Randolphovy manželky Jennie „The Reminiscences of Lady Randolph Churchill“⁹ a životopisná kniha A. P. Primrose, páteho hraběte Roseberyho, „Lord Randolph Churchill“.¹⁰ V Závěru jsem pak citovala i z Winstonových vlastních pamětí „My Early Life: A Roving Commission“.¹¹ Dalšími z vydaných pramenů použitých v mé práci je třeba zmínit tzv. *Hansards* tedy přepisy z jednání Dolní sněmovny dostupné online,¹² dále Randolphovy projevy vydané tiskem „Speeches of the Right Honourable Lord Randolph Churchill“ a editované L. J. Jenningsem¹³ a výsledky parlamentních voleb „British Parliamentary Election Results, 1832–1885“ od F. Graiga.¹⁴

Kromě toho jsem čerpala z dalších zdrojů, a to z knihy „The Conservative Party from Peel to Thatcher“, převážně tedy z kapitoly věnované markýzovi ze Salisbury, jejímž autorem je R. Blake.¹⁵ Tato kniha mi byla užitečná pro celkový přehled o konzervativcích v daném období. Důležité pro mě byly tři Randolphovy životopisy z různých období, tedy „Randolph Spencer-Churchill, as a Product of His Age: Being a

⁸ CHURCHILL, W., *Lord Randolph Churchill*, New York 1905.

⁹ CHURCHILL, J., *The Reminiscences of Lady Randolph Churchill*, New York 1908.

¹⁰ PRIMROSE, A. P., *Lord Randolph Churchill*, London 1906.

¹¹ CHURCHILL, W., *My Early Life: A Roving Commission*, London 1930.

¹² UK Parliament [online] Hansard. Dostupné z: <https://hansard.parliament.uk/>; cit [2024-08-08].

¹³ JENNINGS, L. J., *Speeches of the Right Honourable Lord Randolph Churchill, M. P., 1880–1888*, Vol. 1, London 1889.

¹⁴ CRAIG, F., *British Parliamentary Election Results, 1832–1885*, Dartmouth 1989.

¹⁵ BLAKE, s. 131–166.

Personal and Political Monograph“ T. H. S. Escotta,¹⁶ „Lord Randolph Churchill: Winston Churchill’s Father“ od R. R. Jamese¹⁷ a „Lord Randolph Churchill: A Political Life“, jenž napsal R. Foster.¹⁸ Zdaleka nejméně kritický byl k Randolphovi Escott. To dávám do souvislosti s tím, že životopis vyšel v stejném roce, kdy Randolph zemřel. Na druhou stranu jako jeho současník disponoval, stejně jako Rosebery, Jennie nebo i Winston, informacemi a orientoval se v souvislostech, které nemusely pozdějším autorům být vždy zřejmé. James už na začátku 60. let minulého století nějaký odstup měl, ale přesto tam jsou stále patrné mírné sklony k adoraci. James je nicméně první kdo odhaluje důvody Randolphova společenského exilu, k němuž došlo v roce 1876. Zdaleka nejvíce kritický je však k Randolphovi Foster v 80. letech 20. století. Ten také podle všeho jako první z Randolphových životopisců otevřel téma jeho nemoci a pojmenoval ji jako syfilis. Právě Randolphovo onemocnění je věc (a částečně i důvody jeho společenského vyloučení), které se všechny dřívější biografie a memoáry, s nimiž jsem pracovala, vyhýbají. Z tohoto úhlu pohledu pro mě byl přínosný životopis Jennie „American Jennie: The Remarkable Life of Lady Randolph Churchill“ autorky A. Seeba z roku 2007.¹⁹ Ta také zcela otevřeně píše o oné nemoci a rovněž se kloní k názoru, že se jednalo o syfilis. Tato kniha byla jinak důležitá i jako zdroj informací o rodinných poměrech, ze kterých Jennie pocházela. Zbývající knihy a práce, zejména pak „Gladstone, 1875–1898“ H. C. G. Matthewa²⁰ mi posloužil jako zdroj informací k období Gladstonovy vlády v první polovině 80. let 19. století a „British Democracy and Irish Nationalism 1876–1906“ E. F. Biaginiho²¹ a „The Transvaal Rebellion The First Boer War, 1880–1881“ J. Labanda²² jako podklady pro dílčí problematiku, respektive v posledním případě jako odkaz k dalšímu studiu.

Z autorů článků mi byl zdaleka nejužitečnější R. E. Quinault opět zejména s dílčí problematikou, tj. Bradlaughova aféra,²³ *Home Rule*,²⁴ toryovská demokracie,²⁵ nebo

¹⁶ ESCOTT, T. H. S., *Randolph Spencer-Churchill, as a Product of His Age: Being a Personal and Political Monograph*, London 1895.

¹⁷ JAMES, R. R., *Lord Randolph Churchill: Winston Churchill’s Father*, New York 1960.

¹⁸ FOSTER, R. F., *Lord Randolph Churchill: A Political Life*, Oxford 1982.

¹⁹ SEBBA, A., *American Jennie: The Remarkable Life of Lady Randolph Churchill*, London 2007.

²⁰ MATTHEW, H. C. G., *Gladstone, 1875–1898*, Oxford 1995.

²¹ BIAGINI, E. F., *British Democracy and Irish Nationalism 1876–1906*, Cambridge 2007.

²² LABAND, J., *The Transvaal Rebellion The First Boer War, 1880–1881*, London 2005.

²³ QUINAULT, R. E., *The Fourth Party and the Conservative Opposition to Bradlaugh 1880–1888*, in: *The English Historical Review*, Vol. 91, No. 359, 1976, s. 315–340.

²⁴ QUINAULT, R. E., *Lord Randolph Churchill and Home Rule*, in: *Irish Historical Studies*, Vol. 22, No. 84, 1979, s. 377–403.

²⁵ QUINAULT, R. E., *Lord Randolph Churchill and Tory Democracy, 1880–1885*, in: *The Historical Journal*, Vol. 22, No. 1, 1979, s. 141–165.

Randolphovo politické přesvědčení.²⁶ E. C. T. Chew mi objasnil některé jevy třetí britsko-barmské války,²⁷ jež z perspektivy evropských autorů nemusely být na první pohled zřejmé. Informace o jistých okolnostech Randolphovy rezignace jsem získala z článku C. Howarda.²⁸ K dalšímu studiu pak slouží články S. R. Chakravartyho,²⁹ J. Lunna,³⁰ C. Ó Grada,³¹ M. Pinfariho³² a P. J. Smitha.³³ Současně jsem pracovala i s denním tiskem, a to kupříkladu s *The London Gazette*. Internetové zdroje jsem použila ve výjimečných případech, a to k vysvětlení některých termínů, resp. k textaci některých zákonů.³⁴

V závěru úvodu bych ráda rozebrala jednu terminologickou záležitost týkající se Randolphova jména a vymezila způsob, jak jsem k ní v textu práce přistoupila. Jeho plné jméno znělo lord Randolph Henry Spencer-Churchill. Nejpozději od studentských let však ze své vůle začal používat výhradně jen příjmení Churchill, ačkoliv rod Spencerů byl a je mnohem starší. Stejně tak Randolphovi potomci používali převážně pouze jméno Churchill, ale potomci Randolphova bratra George i dnes vystupují jako Spencer-Churchillové. Správně by přitom měly obě větve užívat pouze jméno Spencer.

Tato zajímavá terminologická situace vyplynula z faktu, že John Churchill, první vévoda z Marlborough, neměl ve chvíli svého úmrtí žijícího mužského potomka. Z jeho sedmi dětí ho přežily pouze dvě dcery. Titul vévody z Marlborough, resp. vévodkyně tak přešel na Johnovu nejstarší žijící dceru Henriettu vdanou hraběnku Godolphinovou. I ona ale přežila svého syna a místo jejích vlastních dcer se dědicem titulu stal syn její mladší sestry Anny: Charles Spencer, pátý hrabě ze Sunderlandu a nově třetí vévoda

²⁶ QUINAULT, R. E., *Churchill and Democracy*, in: Transactions of the Royal Historical Society, Vol. 11, 2001, s. 201–220.

²⁷ CHEW, E. C. T., *The Fall of the Burmese Kingdom in 1885: Review and Reconsideration*, in: Journal of Southeast Asian Studies, Vol. 10, No. 2, 1979, s. 372–380.

²⁸ HOWARD, C., *Lord Randolph Churchill*, in: History, Vol. 25, No. 97, 1940, s. 25–40.

²⁹ CHAKRAVARTY, S. R., *British Annexation of Upper Burma: Early Burmese Resistance*, in: Proceedings of the Indian History Congress, Vol. 37, 1976, s. 441–446.

³⁰ LUNN, J., *The Political Economy of Primary Railway Construction in the Rhodesias, 1890–1911*, in: The Journal of African History, Vol. 33, No. 2, 1992, s. 239–254.

³¹ Ó GRADA, C., *The Next World and the New World: Relief, Migration, and the Great Irish Famine*, in: The Journal of Economic History, Vol. 79, No. 2, 2019, s. 319–355.

³² PINFARI, M., *The Unmaking of a Patriot: Anti-Arab Prejudice in the British Attitude Towards the Urabi Revolt (1882)*, in: Arab Studies Quarterly, Vol. 34, No. 2, 2012, s. 92–108.

³³ SMITH, P. J., *The Ideological Origins of Canadian Confederation*, in: Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique, Vol. 20, No. 1, 1987, s. 3–29.

³⁴ UK Parliament [online]. An Act for the Union of Great Britain and Ireland. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliamentandireland/collections/ireland/act-of-union-1800/>; cit. [2024-08-08].

z Marlborough. On i jeho potomci nesli jen jméno Spencer, které měli po meči.³⁵ V roce 1817 nicméně došlo ke změně. Tehdy nový vévoda z Marlborough, v pořadí už pátý, požádal korunu o povolení používat i jméno Churchill, s odůvodněním, že chce uctít svého významného předka Johna Churchilla. Ačkoliv to bylo po přeslici a poslední nositelkou toho jména v jeho linii zůstávala jeho prababička, tehdejší princ regent (budoucí král Jiří IV.) mu nakonec použití jména povolil a pátý vévoda z Marlborough se tak mohl oficiálně podepisovat jako George Spencer-Churchill a přidat Churchillův erb k tomu svému.³⁶

Důvod proč se Randolph vzdal jména Spencer není úplně jasný. Ve stejné době však v politice působil John Spencer, pátý hrabě Spencer, jenž byl liberálem, tedy členem konkurenční strany.³⁷ Nabízí se argument, že Randolph se tak mohl chtít odlišit od svého politického konkurenta. Dalším z důvodů mohla být čistě praktičnost, protože jméno lord Randolph Spencer-Churchill mu mohlo připadat „příliš dlouhé“. Také to mohlo souviset s tím, že byl druhorozený a primární starost o reprezentaci a zajištění budoucnosti rodu záležely především na jeho starším bratrovi; Randolph tak v tomto ohledu disponoval mnohem větší volností. Sice i po vstupu do parlamentu o něm občas jeho kolegové referovali jako o Spencer-Churchillovi, ale to vnímám spíše jako věc zdvořilosti nebo zvyku. Stejně tak jeho manželka vešla ve všeobecnou známost pouze jako lady Randolph Churchill, byť byla správně celým jménem Jeanette „Jennie“ Spencer-Churchill, tj. lady Randolph Spencer-Churchill.

³⁵ Blenheim Palace [online]. Family Tree. Dostupné z: <https://www.blenheimpalace.com/visitus/family-tree/>; cit [2024-08-05].

³⁶ Whitehall, *May 26, 1817*, in: The London Gazette, Is. 17256, 3. června 1817, s. 1277.

³⁷ Pod premiérem Williamem Gladstonem zastával dvakrát funkci místodržícího v Irsku.

1. Dětství a mládí

Rod Spencerů, od roku 1817 v hlavní linii Spencer-Churchill,³⁸ patří k významným šlechtickým rodům Spojeného království. Kromě titulu vévody z Marlborough drží i titul hraběte ze Sunderlandu a jsou vlastníky rozlehlého Blenheimského paláce v hrabství Oxford. Mnoho členů rodů, předně první vévoda z Marlborough, měli vynikající vojenské kariéry nebo byli vlivnými členy parlamentu. To se týkalo i Johna Spencera-Churchilla, sedmého vévody z Marlborough. Ten dokonce v letech 1876–1880 zastával funkci místodržícího v Irsku. Jeho manželkou byla Frances Anne Emily Vane dcera třetího markýze z Londonderry. Spolu měli jedenáct dětí, z nich se však dospělosti dožilo osm. Mezi nimi i Randolph Henry Spencer-Churchill, jenž se narodil 13. února 1849. Dětství spolu se svým starším bratrem a šesti sestrami prožil na rodinném sídle. Randolphův syn Winston později vzpomíná na raná léta svého otce jako na šťastná a láskyplná. Jeho otec podle něj nevynikal zvláštní chytrostí, avšak disponoval fenomenální pamětí, dobře se učil a rád četl. Zároveň v tomto věku začala se projevovat Randolphova láska ke zvířatům a pohybu, které se později dokonale snoubily v jeho oblíbené kratochvíli – lovu.³⁹

Vše nasvědčuje tomu, že Randolph svou povahou a naturelem vynikal ve společnosti už od útlého věku. Za nižším vzděláním odešel do internátních škol v Cheamu a v Etonu. Právě zde se u něj začala projevovat snaha být lepší než ostatní, zároveň však rovněž jistá nestálost, jakož i drzost a prudkost.⁴⁰ Nejmenovaný vyučující z Etonu si později vybavoval Randolpha jako rozmarného chlapce s velkýma kulatýma očima, buldočím výrazem ve tváři a se zálibou ve výrazném oblečení.⁴¹

Za vyšším vzděláním zamířil na Oxford studovat právo a historii.⁴² Zde původně chtěl nastoupit na Balliol College, nakonec však zamířil do Merton College.⁴³ V těchto dobách na něj jeho spolužák a pozdější oponent v Dolní sněmovně Archibald Primrose, pátý hrabě z Rosebery, vzpomíná jako na „[...] *elegantního, uhlazeného a zábavného*“, mladíka.⁴⁴ Podle svého syna dával Randolph již tehdy ve svých dopisech

³⁸ Whitehall, *May 26, 1817*, in: The London Gazette, Is. 17256, 3. června 1817, s. 1277.

³⁹ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 2–4.

⁴⁰ JAMES, s. 19–20.

⁴¹ ESCOTT, s. 22.

⁴² CHURCHILL, *Lord*, s. 14.

⁴³ ESCOTT, s. 41.

⁴⁴ PRIMROSE, s. 34.

nahlédnout do způsobu jakým se v budoucnu projevoval. Winston má na mysli především ostrý a jednoduchý jazyk, chladný úsudek bez stopy citovosti a talent pro přezdívky.⁴⁵ Rozvíjel zde rovněž svou mimořádnou paměť, např. když dokázal z hlavy bezchybně citovat rozsáhlé pasáže z prací Edwarda Gibbona (zvláště rád se vracel k dílu „Úpadek a pád Římské říše“),⁴⁶ a přitom si zároveň osvojil jeho literární styl.⁴⁷ V Oxfordu stál lord Randolph mj. u zrodu tzv. Myrmidon Clubu⁴⁸ v rámci, jehož setkání byl zatčen pro opilství.⁴⁹

Problém s autoritami je vůbec jistým leitmotivem Randolphových studentských let, jak ilustruje jeho první setkání se světem vysoké politiky. V roce 1868 probíhaly ve Woodstocku volby do Dolní sněmovny, kterých se za torye účastnil nominat vévody z Marlborough a za whigy Randolphův vyučující George Charles Brodrick. Kdosi agitující za liberálního kandidáta se však několikrát nevybíravě otřel o vévodu, což Randolph těžce snášel. Celá vypjatá situace nakonec vygradovala v Randolphovu demonstrativní absenci na Brodrickových přednáškách, ty však byly povinné. Když si ho proto předvolal správce jeho koleje, Randolph mu vysvětlil, že zkrátka nedokáže navštěvovat přednášky člověka, jenž jeho otce nazval „[...] *darebákem* [...]“, což správce údajně sám uznal.⁵⁰ Brodrick nakonec volby o 21 hlasů prohrál.⁵¹

V celé anabázi zaujímá zajímavou roli Randolphův mentor Mandell Creighton, pozdější londýnský biskup. S ním Randolph konzultoval obsah dopisu, v němž bránil svého otce proti nařčením whigů. Creighton po přečtení Randolphovi doporučil, aby se nikdy nepouštěl do politických sporů. Ten takový závěr odmítl, Creighton mu tedy řekl, že v takovém případě nemohl napsat lepší dopis.⁵² Později vzpomínal, že ho v textu devatenáctiletého mladíka zaujala především obratná a dobře vedená argumentace, stejně jako oddanost syna otci.⁵³ Mám za to, že motivací Randolpha k jeho jednání nebyla jen uražená rodinná hrdost. Bezpochyby zde sehrála svou roli i jeho prudká povaha a jistá možná až záliba v konfliktech, která se projevila už v Cheamu, a jíž se proslavil o několik let později v Dolní sněmovně. Takové vystupování mohlo rovněž souviset s tím, že byl

⁴⁵ CHURCHILL, *Lord*, s. 11.

⁴⁶ PRIMROSE, s. 36.

⁴⁷ ESCOTT, s. 46.

⁴⁸ Jeden z tradičních „*dining clubs*“ na Oxfordu, v současnosti stále aktivně působí.

⁴⁹ JAMES, s. 26.

⁵⁰ Tamtéž, s. 28.

⁵¹ CRAIG, s. 340.

⁵² CHURCHILL, W., *Lord Randolph*, s. 28.

⁵³ ESCOTT, s. 48.

druhorozený a jako na takovém na něm nespočívala primární starost o dobrou reprezentaci rodu.

Rok 1873 se v Randolphově životopise vyjímá jedním ze stěžejních momentů jeho osobního života. Od promoce na Oxfordu se víceméně bezprizorně potuloval Evropou. Tak se v srpnu toho roku dostal na ples na počest careviče Alexandra Alexandroviče a jeho manželky Marie Fjodorovny na palubě lodi *Ariadna*, kde se potkal se slečnou Jeromovou: „[...] jejíž neobyčejná krása a živost vzbudily všeobecnou pozornost“.⁵⁴ Jeannette (všeobecně známá jako Jennie) byla prostřední ze tří sester Jeromových. Jejich otec vydělal miliony díky rozvoji železnice a propuknutí války Severu proti Jihu. Přesto nepatřili mezi *crème de la crème* manhattanské společnosti jako např. William Backhouse Jr. a Caroline Astorovi nebo William Henry a Maria Louisa Vanderbiltovi.⁵⁵ Sama Jennie vynikala sečtělostí a nadáním pro hudbu jakož i jízdou na koni a za Atlantikem zatím nevešlo ve všeobecnou známost, že podnik Leonarda Jeroma právě prošel finančním kolapsem.⁵⁶ Randolph byl okouzlen, náklonost se ukázala být vzájemnou, a proto se mu o tři dny později nedostalo negativní odpovědi, když požádal Jennie o ruku.⁵⁷ Svou volbou americké dívky z rodiny momentálně prakticky bez peněz patrně všechny zaskočil, zejména své rodiče. Třičtvrtě roku trvalo, než se mohli vzít. Vévoda sňatek svého druhorozeného syna dokonce podmínil tím, že se Randolph dostane do parlamentu.⁵⁸

Všeobecné volby v okrsku Woodstock se měly konat na přelomu ledna a února 1874. Randolph, velký obdivovatel Benjaminu Disraeliho,⁵⁹ kandidoval za konzervativce. Souhrou náhod byl kandidátem liberální protistrany George Charles Brodrick, se kterým se ideově střetl před šesti lety v Oxfordu. Woodstock byl tradičně toryovský, později konzervativní okrsek. Mezi lety 1840–1859 zde dokonce ani whigové nekandidovali a mandát připadal kontumačně toryům.⁶⁰ Silně zakořeněné konzervativní hodnoty v regionu tak Randolphovi zcela nepochybně pomohly. Svou roli, ale určitě sehrály i jeho schopnosti, kterých si už v Oxfordu všiml Creighton, tedy výřečnost, schopnost dobře argumentovat a vést debatu a v neposlední řadě také aktivní předvolební kampaň. V jednom z dopisů adresovaných své snoubence do Paříže píše

⁵⁴ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 31.

⁵⁵ SEBBA, s. 15.

⁵⁶ Tamtéž, s. 36–37.

⁵⁷ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 32.

⁵⁸ CHURCHILL, J., s. 45.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ CRAIG, s. 340.

Randolph jak ho „[...] *tyto volby chyty*“.⁶¹ Brodricka porazil se ziskem 569 hlasů ku 404⁶² a ve svých pětadvaceti letech se stal poslancem britského parlamentu. Svého otce tak dostatečně přesvědčil o svém rozhodnutí pojmout Jennie za manželku a dostal jeho svolení. Poté, co se ještě podařilo vyjednat všechny finanční záležitosti s otcem nevěsty, proběhla svatba v dubnu 1874 na britském velvyslanectví v Paříži.⁶³ Randolphův nyní již kolega poslanec Rosebery později napsal, že zvolení do Dolní sněmovny a svatba s Jennie pro něj byly „[...] *dvě velké události jeho života, z nichž první mu však přišla téměř bezvýznamná, neboť manželské štěstí zcela zastínilo jeho zvolení ve Woodstocku*“.⁶⁴ Páru se s odstupem šesti let narodili dva synové, Winston Leonard (*1874) a John Strange (*1880).

⁶¹ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 44.

⁶² CRAIG, s. 341.

⁶³ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 46.

⁶⁴ PRIMROSE, s. 37.

2. Působení v Irsku

Počátek Randolphova šestiletého poslaneckého mandátu se zdál překvapivě klidný. Konzervativci měli po letech sporů přesvědčivou většinu, liberálové byli oslabeni poté, co se William Ewart Gladstone stáhl do ústraní a radikální irský nacionalista Charles Stewart Parnell byl do Dolní sněmovny zvolen až následujícího roku.⁶⁵ Tuto idylu však záhy narušil prudký náraz do překážky, kterou nešlo nijak obejít ani zdolat jiným způsobem. Tím nepropustným zátarasem nebyl nikdo menší než Jeho královská výsost princ Albert Edward, princ z Walesu. Je nutné podotknout, že do sporu s následníkem trůnu se Randolph nedostal vyloženě svou vinou. Také je ale třeba dodat, že vše, co se stalo následně už jeho vina bezesbytku byla. Každopádně tato událost měla mít dalekosáhlý dopad na jeho kariéru.

Randolphův starší bratr George, markýz z Blandfordu udržoval vztah s jistou vdanou šlechtičnou, která se zároveň vídala i s princem z Walesu. Když se podváděný manžel dozvěděl o poklesku své ženy, trval na rozvodu a s podporou prince Edwarda tlačil na Blandforda, aby se rozvedl s markýzou a pojal za manželku svou milenkou. Blandford patrně netušil kudy kam a svěřil se mladšímu bratrovi. V tu chvíli tak na scénu přichází Randolph, jenž se jal hrozit zveřejněním princových dopisů oné dámě, které ho kompromitovaly. Tentokrát byl v úzkých princ z Walesu a svěřil se pro změnu své matce. Výsledek byl, že nakonec celou situaci řešily královna a vláda. Od té chvíle princ Edward zatvrzele odmítal setrvávat v přítomnosti lorda Randolpha a jeho příkladu následovala většina londýnské společnosti.⁶⁶ Takto podrobně celou aféru analyzuje až Robert R. James se ve své biografii Randolpha Churchilla z konce 50. let 20. století. Randolphovi současníci jsou poněkud zdrženlivější.

Rosebery se v této souvislosti pouze vágně zmiňuje o jakémsi sporu, ve kterém se měl Randolph zastat svého příbuzného, což ho ve výsledku společensky poškodilo.⁶⁷ Jennie ve svých pamětech uvádí, že šlo o jejího švagra George, a naznačuje, že k události došlo v první polovině roku 1876.⁶⁸ Blíže však nespécifikuje, o co ve sporu šlo a proč to mělo na Randolphovu reputaci tak zásadní dopad. Stejně tak Winston pouze krátce

⁶⁵ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 47.

⁶⁶ JAMES, s. 57–58.

⁶⁷ PRIMROSE, s. 37.

⁶⁸ CHURCHILL, J., s. 93.

uvádí, že se v jistém sporu postavil za svého bratra bez dalších podrobností.⁶⁹ V popisu příčiny jsou všichni více než diskrétní, ale vynahrazují to obsáhlým výčtem všech dopadů. Rosebery tak dále poznamenává, že tato událost a její výstupy zanechaly v Randolphovi mnoho vzteku, jež pak přetavil do energie a razance, se kterou se pustil do práce v parlamentu.⁷⁰ Winston jde v popisu důsledků ještě dál. Londýnská společnost se měla k Randolphovi otočit zády na více než osm let. Podle Winstona nešlo pouze o vztek, má za to že v důsledku všech skutečných nebo domnělých urážek jeho otec nadsmrti zahořkl a dovedl k dokonalosti svou vrozenou nevoli k autoritám. Toto hluboké pohrdání a přísnost, jež s tím šla ruku v ruce, považuje Winston za největší slabinu svého otce i za jeho největší přednost.⁷¹

Faktem je, že Randolph byl velmi hrdý a zároveň prchlivý a čest a jméno jeho rodiny pro něj znamenaly mnoho. To konečně dokázal už na Oxfordu, kde se sverepě pustil do obrany svého otce. Faktem ale také je, že jednal velmi impulzivně a zásadně nedomýšlel důsledky svých rozhodnutí učiněných v afektu. Tohle vše se pak ještě stupňovalo, čím byl starší. Zdá se, jako by žil pouze přítomným okamžikem a vůbec nedokázal dovodit, že by na něj jeho činy mohly mít dopady, resp., že by mohly ty dopady být negativní, což byly téměř vždy. Jinak si nelze vysvětlit jaký pozitivní efekt očekával, jinak nezpochybnitelně inteligentní Randolph, od vydírání korunního prince. Jistě, chtěl pomoci milovanému bratrovi, ale nemohu se zbavit pocitu, že by celá záležitost šla vyřešit i jinou cestou, jež by třeba nezahrnovala trestný čin. A v první řadě by aféra nemusela vůbec vzniknout, kdyby zůstal Blandford věrný své ženě, případně si vybral méně problematickou milenkou.

Z Randolpha se tak velmi rychle stala v hlavním městě *persona non grata*. Shodou okolností byl vévoda z Marlborough ve stejné době zvažován jako kandidát na post místodržícího v Irsku. Zpočátku neměl Randolphův otec o úřad v Dublinu příliš velký zájem pro jeho finanční náročnost.⁷² Předsedovi vlády Disraelimu se ho ale nakonec podařilo přesvědčit a vévoda s vévodkyní zase přesvědčili Randolpha, aby jel do Irsku s nimi.⁷³ Randolph se tak elegantně vyhnul londýnské smetánce, která ho zavrhla. Mohl doufat (a zejména v to bezpochyby doufala jeho rodina, protože Randolph neměl ve zvyku uznávat své chyby), že předpokládaná doba jeho nepřítomnosti bude stačit

⁶⁹ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 60.

⁷⁰ PRIMROSE, s. 38.

⁷¹ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 60.

⁷² Tamtéž.

⁷³ CHURCHILL, J., s. 94.

k zahlázení veškerých třecích ploch, které si v Londýně vytvořil svou horkokrevností, impulzivností a arogancí.

Marlborough se úřadu oficiálně ujal 11. prosince 1876. Ceremonii přihlíželi Randolph s Jennie i jejich tehdy dvouletý syn Winston.⁷⁴ Čas v Dublinu trávil Randolph oficiálně jako neplacený tajemník svého otce. Jennie ve svých pamětech podotýká, že to pro něj byla „[...] velmi zajímavá a cenná zkušenost, neboť odváděla jeho mysl od frivolní společnosti, na níž byl do té doby dosti závislý a která se k němu nyní otočila zády“.⁷⁵ Kromě toho měl ale dostatek času, aby se věnoval šachům, kartám, lovu v hrabstvích Donegal, Meath nebo Kildare, rybaření v irských jezerech a řekách a „[...] toulání se kam ho fantazie zavedla [...]“.⁷⁶ Mimo tyto kratochvíle se zabýval i studiem tzv. irské otázky.⁷⁷

Britsko-irské, resp. i v minulosti anglo-irské vztahy byly tradičně velmi komplikované, překážku netvořilo pouze Irské moře mezi oběma ostrovy. Od roku 1801, kdy došlo k formálnímu zániku Irského království a jeho připojení ke Spojenému království, postrádali Irové svůj vlastní parlament, jeden ze symbolů své státnosti. Toto spojení navíc neproběhlo na dobrovolné, třebaže ne příliš nadšené bázi jako o skoro sto let dříve v případě Anglie a Skotska. Naopak bylo Brity Irům vnuceno ze strachu před dopady Velké francouzské revoluce ve formě povstání z roku 1798.⁷⁸ Část Irů se tak nepochybně cítila Brity utiskována, měli pocit, že na ně shlíží svrchu. Svou roli sehrály rovněž kulturní rozdíly. Vesměs protestanští Britové skutečně neměli příliš velké pochopení pro katolicismus Irů. Rovněž irština, třebaže v porovnání s angličtinou užívaná menšinově, jim byla jako keltský jazyk nesrozumitelná. V době Marlboroughova působení v Dublinu navíc neuběhlo ani 30 let od Velkého irského hladomoru,⁷⁹ jež příkop mezi oběma ostrovy a jejich národy radikálně prohloubil a který dodnes patří k nejtemnějším kapitolám irských dějin.

Otázka jak, z pohledu Londýna, přistupovat k Irsku zůstávala proto velmi citlivou a neexistovala na ni jasná odpověď, která by byla bezezbytku uspokojivá pro všechny. Nutno podotknout, že ani u irské strany nefiguroval jeden pohled na postavení Irska

⁷⁴ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 62.

⁷⁵ CHURCHILL, J., s. 97.

⁷⁶ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 63.

⁷⁷ PRIMROSE, s. 38.

⁷⁸ UK Parliament [online]. An Act for the Union of Great Britain and Ireland. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/parliamentandireland/collections/ireland/act-of-union-1800/>; cit [2024-06-20].

⁷⁹ K této problematice podrobněji srv.: Ó GRADA, *The Next World*, s. 92–108.

v rámci království a impéria. Jedním z nich byl např. návrh samosprávy podle vzoru Kanady,⁸⁰ který se objevil už v roce 1868 krátce po vytvoření dominia.⁸¹ V 70. letech 19. století přišel právník a poslanec Isaac Butt s termínem *Home Rule* a sám se stal největším parlamentním propagátorem tohoto uspořádání britsko-irských vztahů.⁸² Kromě toho rovněž často navštěvoval dům Randolpha a Jennie ve Phoenix Park.⁸³ Proti Buttovi, zastánci zachování unie, stál mladší a radikálnější Charles Stuart Parnell. Jeho postoj k Velké Británii je v zásadě vyjádřený v tomto jeho citátu: „*Má-li parlament jednat, nesmí jít o smíření, ale o odvetu.*“⁸⁴

Nicméně s nacionalistou Parnellem se Randolph nestýkal. Kromě Butta udržoval kontakty např. s Geraldem FitzGibbonem, jenž na dublinském hradě zastával funkci právního poradce místodržícího. Ten ho uvedl do okruhu lidí, mezi které patřili David Plunket (syn bývalého lorda kancléře), Edward Gibson (budoucí lord kancléř), profesor John Pentland Mahaffy (budoucí rektor Trinity College) nebo otec James Healy a další. Většina těchto setkání však měla spíše večírkový charakter.⁸⁵ Ostatně takovýchto akcí se Randolph účastnil už na Oxfordu. Podle všeho si však v Dublinu dával pozor, aby se už nedostal do kontaktu s policií. Pro intelektuální stimulaci mířil Randolph většinou na Trinity College. Zde dostal pozvánku zúčastnit se schůze *The Historical Society*.⁸⁶ Vystoupil zde s projevem, a dokonce projevil lítost nad svým dřívějším vyjádřením, že Dublin je „[...] hlavní město vzpoury“.⁸⁷

Vnější vlivy však nebyly osamocené ve formování Randolphova pohledu na Irsko. Oba jeho rodiče se profilovali jako zastánci unionismu. Významné je v tomto ohledu působení jeho matky, která se narodila jako dcera třetího markýze z Londonderry a neteř lorda Castlereagh, jenž stál za *Acts of Union 1800*.⁸⁸ Randolphova rodina tak byla úzce provázána s unií a jeho otec proto neprojevoval příliš nadšení z jeho schůzek s Buttem, jehož myšlenky se zásadně rozcházely s jeho přesvědčením.⁸⁹ Právě unionismus nakonec v Randolphovi převážil. Je to vidět na projevu, který pronesl

⁸⁰ K této problematice podrobněji srv.: SMITH, *The Ideological Origins*, s. 3–29.

⁸¹ BIAGINI, s. 52.

⁸² JAMES, s. 60.

⁸³ CHURCHILL, J., s. 110.

⁸⁴ JAMES, s. 62.

⁸⁵ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 64.

⁸⁶ Debatní klub založen v roce 1770, mezi členy patřili např. Oscar Wilde nebo Samuel Beckett, viz: College Historical Society [online]. What is the Hist? Dostupné z: <https://www.tcdhist.com/>; [cit. 2024-07-03].

⁸⁷ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 67.

⁸⁸ QUINAULT, *Lord*, s. 381.

⁸⁹ CHURCHILL, J., s. 110.

ve Woodstocku roku 1877, ačkoliv tak učinil se netaktností sobě vlastní v důsledku čehož se za něj jeho otec musel opět omlouvat.⁹⁰

Roky strávené v Irsku z lorda Randolpha neudělaly obhájce irských práv a suverenity. Ačkoliv část rodiny jeho matky z Irska pocházela, a on sám si jistě užíval hony a lovy v různých částech Smaragdového ostrova, k Irsku jako takovému příliš nepřilnul. Těžištěm jeho zájmů nadále zůstával Westminsterský palác, případně jeho volební obvod Woodstock. Do Irska se vracel pouze nárazově a jeho návštěvy nebyly příliš dlouhé.⁹¹ Zřejmě měla pravdu Jennie, když jako hlavní přínos Marlboroughova místodržitelství pro svého manžela viděla v odpoutání se od londýnské smetánky. Randolph sice projevil schopnost najít si obdobnou společnost i v Dublinu, ale odstup od společenského dění v Londýně nepochybně měl své výhody.

⁹⁰ PRIMROSE, s. 38.

⁹¹ QUINAULT, *Lord*, s. 380.

3. Roky 1880–1884

3.1. Počátek 80. let 19. století

Parlamentní volby roku 1880 Randolph opět s přehledem vyhrál, ačkoliv rozdíl byl tentokrát o něco nižší než před šesti lety.⁹² Z pohledu Jennie neměly tyto volby punc něčeho vzrušujícího na rozdíl od těch v roce 1874.⁹³ Tohoto hlasování však nemohla být očitou svědkyní, protože pobývala s matkou a sestrami v Paříži. Vše tak měla zprostředkované pouze skrze Randolphovy dopisy. Je proto možné, že Randolph si volební klání poněkud přibarvil, když jí psal „[...] *celý zástup nás doprovázel přes město až do Blenheimu a celou cestu křičeli a jásali. [...] Byl to velký triumf a to, že jsi tam nebyla, abys ho viděla, Tě bude navždycky velmi mrzet*“.⁹⁴ Očekávání, která Jennie měla tak mohla lehce zaostávat za realitou. Také zřejmě hrálo svou roli, že na volbách roku 1874 závisela budoucnost jejich vztahu. O šest let později už zde tento adrenalinový faktor nefiguroval. Podstatné však bylo, že Randolph mohl pokračovat v práci, jež ho očividně naplňovala a v lákavějším prostředí, než jakým se jevil Dublin.

Mám za to, že práce poslance v dolní komoře byla pro Randolpha tak naplňující díky tomu, že perfektně vyhovovala jeho naturelu. Výše jsem naznačila, že Randolph byl velmi horkokrevný a často jednal v afektu, neohlížeje se na nic a nikoho. To vedlo k nepříjemným důsledkům ať to bylo zatčení pro opilství na univerzitě nebo vyobcování z vysoké společnosti. Zdá se mi, že zásadní složkou Randolphovy osobnosti byla záliba v konfliktech a jejich vyvolávání pod sebemenší záminkou. Vyloženě se vyžíval ve sporech a jejich vedení, méně už pak v jejich řešení. Dalším jeho výrazným povahovým rysem bylo zalíbení v předvádění se na veřejnosti. Zde se jako výrazné výhody jevily vlastnosti, které se u Randolpha projevovaly od dětství, tedy rétorické nadání⁹⁵ a dobrá paměť.⁹⁶ Zkrátka práce poslance pro něj byla jako stvořená. Mohl dávat kolegům poslancům a přihlížejícím na galeriích na odiv svůj řečnický um (v dobách své

⁹² CRAIG, s. 341.

⁹³ CHURCHILL, J., s. 119.

⁹⁴ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 45.

⁹⁵ JAMES, s. 19.

⁹⁶ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 3.

největší slávy lákal více posluchačů než samotný Gladstone)⁹⁷ a zároveň se pouštět do tolika konfliktů do kolika chtěl. To vše bez hrozby výrazného postihu např. policií atp.

V kariérním rozletu však Randolpha opět zbrzdil jeden detail. Konzervativci jeho úspěch na celostátní úrovni zopakovat nedokázali, naopak se dočkali triumfálního návratu whigů. William Gladstone tentokrát vešel do parlamentu jako nezpochybnitelný vítěz a dal tak zapomenout na debakl voleb z roku 1874. Zástupci liberální strany měli v Dolní sněmovně převahu prakticky o více než 100 hlasů a ve Sněmovně lordů se mohli spolehnout na podporu rodů Cavendishů a Russellů.⁹⁸ Mandát Gladstonovy vlády se tak jevil jako velmi silný a liberálové měli všechny předpoklady pro to označit volební období 1880–1886 za úspěšné. Naopak konzervativci se rázem ocitli ve velkých problémech. S odchodem Benjamina Disraeliho do Sněmovny lordů a následně jeho brzkým skolem nezůstal takřka nikdo, kdo by se postavil „ničivému kvintetu“ (*devastating quintet*) Spencer Cavendish, markýz z Hartingtonu, sirové Joseph Chamberlain, Charles Dilke a William Harcourt a John Bright.⁹⁹

Sám Randolph se po definitivním návratu z irského vyhnanství usadil s rodinou v domě na St. James's Place, shodou okolností hned vedle obydlí lídra opozice v Dolní sněmovně sira Stafforda Northcota (od roku 1885 byl veřejně známější jako první hrabě Iddesleigh).¹⁰⁰ Právě situace toryů v dolní komoře parlamentu musela být pro Randolpha nesnesitelná. Už od mládí vzhlížel k Disraelimu¹⁰¹ (který rovněž jako návštěvník pobýval často v Blenheimu)¹⁰² a pád jeho i jeho strany tak nepochybně silně prožíval. Zároveň v něm jistě znovu zarezonovala jeho dávná animozita k autoritám. Tu teď představoval nejen Gladstone, ale rovněž vůdci konzervativců. Právě v jejich vedení se po volbách umístilo jisté mocenské vakuum. Disraeli sám upřednostnil jako svého nástupce sira Stafforda Northcota před Gathornem Gathorne-Hardym, prvním hrabětem Cranbrookem,¹⁰³ později toho však hořce litoval. Sir Stafford se ukázal jako málo energický a oplývající přílišným respektem ke Gladstonovi, zkrátka charakteristiky zcela nevhodné pro vůdce opozice.¹⁰⁴ Bez povšimnutí nelze nechat ani fakt, že siru Staffordovi bylo v roce 1880 62 let a trpěl srdeční slabostí, jež zapříčiňovala jeho časté vyčerpání

⁹⁷ ROSEBERY, str. 89.

⁹⁸ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 97.

⁹⁹ JAMES, s. 73.

¹⁰⁰ CHURCHILL, J., s. 119.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 45.

¹⁰² ESCOTT, s. 100.

¹⁰³ Pod Disraelim působil jako ministr vnitra (*Home Secretary*) nebo ministr bez portfeje, neboli kancléř lancasterského vévodství (*Chancellor of the Duchy of Lancaster*).

¹⁰⁴ BLAKE, s. 134.

až letargii.¹⁰⁵ Jednoduše bez silného, charismatického vůdce typu Benjamin Disraeliho, Roberta Peela nebo Arthura Wellesleye, prvního vévody z Wellingtonu, který by se nebál postavit sebevědomému Gladstonovi a jeho suitě, byli toryové ztraceni. Konečně jejich situaci nepomáhal ani laxní přístup konzervativních poslanců k docházce do sněmovny a celkově depresivní nálada ve straně.¹⁰⁶

Počátek 80. let 19. stol. se ovšem nesl také v duchu osobních ztrát a problémů. Londýnská společnost Randolpha ani po jeho irském exilu stále nechtěla přijmout zpět mezi sebe, ačkoliv jeho bratr Blandford, ústřední postava skandálu s princem z Walesu, takovými ústrky netrpěl.¹⁰⁷ Randolph však žádné další pokání činit nehodlal. Z vyprávění Winstona můžeme dovodit, že mu na názoru společnosti příliš nezáleželo, neboť se proti jejímu mínění obrnil už krátce po vyobcování z jejího středu.¹⁰⁸ Lépe mířené rány měly teprve přijít.

V první řadě možná už na konci 70. let, ale s jistotou na začátku 80. let 19. století se u Randolpha začala projevovat záhadná nemoc, o níž on sám soudil, že se jedná o syfilis.¹⁰⁹ Není jasné kdy a jak se jí měl nakazit, stejně jako není zcela jisté, že to syfilis skutečně byla. Jedním z prvních (a dost nepřímých) důkazů je ten, že Randolph v roce 1874 vyhledal v Paříži specializovaného lékaře, který mu vydal předpis na lék, o kterém se předpokládá, že obsahoval rtuť, která se používala právě na léčbu syfilidy. Randolph však medikament vyhodil.¹¹⁰ Existuje několik teorií v jaké zhruba době se měl Randolph tuto venerickou chorobu infikovat (některé zahrnují prostitutky, jiné služky), nicméně většina se shoduje, že se tak stalo za jeho studia v Oxfordu, případně v době svatby s Jennie.¹¹¹ Pokud by to byla pravda a Randolph skutečně žil 20 let se syfilidou pak by se dalo považovat za zázrak, že se od něj Jennie nenakazila ani, že se nemoc zprostředkovaně nepřenesla na jejich syny.¹¹² Dalším mlhavým důkazem může být návštěva jiného lékaře, kterému si mezi lety 1878–1879 Randolph stěžoval na ischias

¹⁰⁵ Sám Randolph označoval sira Stafforda a další „ultra-torye“ bez jakékoliv stopy respektu slovem „Goats“. Přímou pro sira Stafforda měl pak vyhrazenou přezdívku „the Grand Old Woman“. Podrobněji srv. BLAKE, s. 135; CHURCHILL, J., s. 124; JAMES, s. 75.

¹⁰⁶ JAMES, s. 73.

¹⁰⁷ FOSTER, s. 62.

¹⁰⁸ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 60.

¹⁰⁹ SEBBA, s. 94–95.

¹¹⁰ International Churchill Society [online]. What killed lord Randolph Churchill? Dostupné z: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/what-killed-lord-randolph-churchill/>; cit. [2024-07-20].

¹¹¹ SEBBA, s. 95–96.

¹¹² Jennie zemřela až v roce 1921 ve věku 67 let na následky nepovedené amputace nohy. Příčinami úmrtí Winstona a Jacka byla mrtvice, resp. srdečního onemocnění. Jack, který zemřel v roce 1947, se dožil rovněž věku 67 let, Winston skonal o 18 let později v úctyhodném věku 90 let.

a revmatismus.¹¹³ Samozřejmě to nemusí znamenat vůbec nic a může to být pouze znakem toho, že měl zkrátka špatné klouby, ale v roce 1878 bylo Randolphovi 29 let. To je na takové problémy s pohybovým aparátem dost brzy. Ať se však jednalo o onemocnění jakékoliv povahy, Robert F. Foster je přesvědčen, že po záchvatu nemoci v roce 1882 lze pozorovat změnu v Randolphově charakteru. Zdá se mu být cílevědomější, ale zároveň neklidnější.¹¹⁴ Rovněž Blake si v době blížící se polovině desetiletí všimá, že Randolphovo chování je „[...] *impulzivní, eratické, chvílemi až pobuřující*“.¹¹⁵ Nedává to však do roviny s nemocí. Každopádně zdravotní problémy začnou Randolphovi zásadně komplikovat život až mnohem později.

Druhé neštěstí postihlo Randolpha záhy. V létě roku 1883 mu zemřel jeho otec, kterého si Randolph nesmírně vážil a choval k němu nejvyšší úctu. Konečně to byl on, kdo svého druhorozeného syna uvedl do světa vysoké politiky. Jennie vzpomíná, že zpráva Randolpha velmi zarmoutila, neboť ještě den předtím spolu večereli a nic nenasvědčovalo vévodovu brzkému konci.¹¹⁶ Winston píše, že jeho otce ztráta natolik zdrtila, že na zbytek roku opustil parlament i hlavní město ve prospěch rozjímání a honů v Blenheimu a horských túr s bratrem ve Švýcarsku.¹¹⁷ Foster ale také podotýká, že vévodova smrt znamenala pro Randolpha v dlouhodobé perspektivě odjištění jakési politické brzdy, kterou jeho otec představoval.¹¹⁸ Randolph neměl v povaze ustupovat, i když nad ním vysela hrozba prohry.¹¹⁹ V zásadě jediné, co ho dokázalo přimět ke kompromisu, ne-li dokonce k ústupu byla nesmírná autorita jeho otce, jíž vévoda v Randolphových očích požíval. Svého staršího bratra měl Randolph rovněž velmi rád, jinak by se kvůli němu nepouštěl do nebezpečného sporu s následníkem trůnu. Jako nový vévoda z Marlborough a tedy i hlava rodiny však u Randolpha podle všeho neměl tak výsadní a nezpochybnitelné postavení jako jejich otec ani nedisponoval jeho autoritou. V tomto ohledu je tedy skutečně možné, že teprve po této tragické události se mohl Randolph politicky realizovat s využitím veškerého svého potenciálu a nebýt přitom omezován ohledy na rodinu.

¹¹³ International Churchill Society [online]. What killed lord Randolph Churchill? Dostupné z: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/what-killed-lord-randolph-churchill/>; cit [2024-07-20].

¹¹⁴ FOSTER, s. 59.

¹¹⁵ BLAKE, s. 154.

¹¹⁶ CHURCHILL, J., s. 149.

¹¹⁷ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 215–216.

¹¹⁸ FOSTER, s. 58.

¹¹⁹ Zde mám na mysli například spor s vyučujícím v Oxfordu z roku 1868, viz: JAMES, s. 28.

Nicméně i v posledních letech života svého otce dokázal Randolph náležitě provokovat a poutat na sebe pozornost, dvě věci, které mu bezesporu přinášely uspokojení. Příležitost se naskytla brzy, hned při skládání slibů nových poslanců. Složení přísahy bylo nutným předpokladem pro řádný výkon poslaneckého mandátu. V roce 1880 se pro tyto účely používal text uvedený v zákoně *The Promissory Oaths Act 1868* ve znění: „*Já, [jméno poslance – A. K.], přísahám, že budu věrný a budu zachovávat pravou věrnost Jejímu Veličenstvu královně Viktorii, jejím dědicům a nástupcům podle zákona. K tomu mi dopomáhej Bůh.*“¹²⁰

Nově zvolený liberál Charles Bradlaugh byl radikálním agnostikem sám sebe považující za ateistu a žádal proto pouze o deklaraci nástupu do funkce místo řádného složení přísahy.¹²¹ Problém měl, z podstaty svého náboženského přesvědčení, s poslední částí „[...] *k tomu mi dopomáhej Bůh*“. Na sympatiích mu nepřidával ani fakt, že se profiloval rovněž jako přesvědčený republikán a loboval za kontrolu porodnosti.¹²² Nebyla to však žádná skutečně zásadní věc. Dolní sněmovnu to v zasedání neomezovalo a ani Bradlaughovi by nic prakticky nebránilo vykonávat jeho poslanecký mandát, šlo spíše o procedurální překážku.¹²³ O tom, jak nicotně se celá záležitost ze začátku jevila, svědčí nezaujatý přístup k ní ze strany vlády i opozice. Sir Stafford buď nevyčítal příležitost ke kritice vlády a potažmo liberálů nebo se mu to zdálo příliš podružné, resp. nechtěl do konfliktu s Gladstonem. Ať tak či tak, vůdce opozice se zdál ochoten vyjít Bradlaughovi vstříc.¹²⁴ Podobně laxní přístup zaujali i špičky whigů. Gladstone ani většina jeho vlády nebyli v den projednávání přítomni, předseda sněmovny tak celou záležitost postoupil k řešení lordu Fredericku Cavendishovi¹²⁵, jenž nechal pro jistotu ustavit komisi za účelem záležitost přezkoumat.¹²⁶ Právě zde se postavil na odpor konzervativní poslanec Henry Drummond Wolff, s podporou svého stranického kolegy Johna Gorsta, s námitkou, že je protiprávní, aby ateista vůbec dostal možnost přísahu

¹²⁰ „*I, do swear that I will well and truly serve our Sovereign Lady Queen Victoria in the office of, and I will do right to all manner of people after the laws and usages of this realm, without fear or favour, affection or illwill. So help me God.*“ Legislation.gov.uk [online]. Promissory Oaths Act 1868. Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/31-32/72/body>; cit [2024-07-09].

¹²¹ FOSTER, s. 65.

¹²² QUINAULT, *The*, s. 325.

¹²³ Tamtéž, s. 324.

¹²⁴ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 101.

¹²⁵ Cavendish v té době zastával post finančního tajemníka na ministerstvu financí (*Financial Secretary to the Treasury*).

¹²⁶ JAMES, s. 76.

složít.¹²⁷ Byla to malichernost, která šla vyřešit důstojně a v tichosti.¹²⁸ Její účastníci z ní však zvládli vytvořit aféru ohromných rozměrů, která „*trvala po celou dobu zasedání parlamentu, [...] a uvrhla novou vládu do menšiny [...]*“.¹²⁹ Tak byly položeny základy čtvrté strany.

¹²⁷ QUINAULT, *The*, s. 324.

¹²⁸ Nespokojenost s vedením však byla v konzervativních řadách tak velká, že by se jiná záminka pravděpodobně naskytla dříve nebo později, viz: ESCOTT, s. 97.

¹²⁹ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 102.

3.2. Bradlaughova aféra a zrod čtvrté strany

Účast v uskupení známém jako „*the Fourth Party*“¹³⁰ neboli čtvrtá strana byla zásadním momentem v Randolphově politické kariéře. Oficiálně sice v parlamentu začínal už svůj sedmý rok, ale v minulém funkčním období byl v rozletu značně zbrzděn intermezem v Irsku. Bradlaughova aféra pro něj tak byla příležitostí, jak na sebe důrazně upozornit širokou veřejnost. Nehledě na to, že v konfrontaci byl ve svém živlu, jak jsem popsala výše.

Mimo kariérní motivy (a to, že ho to zkrátka bavilo) mohl pro svou účast mít ještě dva, ryze soukromé důvody. Za prvé mohl doufat, že mu opozice vůči Bradlaughovi a tím pádem obrana monarchie, neboť Bradlaugh navrhoval monarchii po Viktoriině smrti zrušit, zajistí kladné vnímání u prince z Walesu a ukončí jeho nedobrovolný společenský exil.¹³¹ Randolph se sice zatvrzele odmítal ohýbat před londýnskou smetánkou, ale byl náležitě poučen, že nezůstane bez následků pokusí-li se aplikovat podobně přezíravý postoj na členy královské rodiny. Druhý důvod byly Bradlaughovy útoky na ty, kteří pobírali státní důchod. V roce 1880 byl jedním z jeho největších příjemců vévoda z Marlborough.¹³² Tím proti sobě Bradlaugh Randolpha poštvál a ten se do útoku vydal se stejnou vervou a zápallem s jakými starého vévodu bránil už v minulosti proti menším nařčením.

Kromě Randolpha sestávalo jádro čtvrté strany od začátku z Drummond Wolffa, který často formuloval otázky na ministry, a Gorsta, jenž skupině přispěl svou znalostí ústavního práva.¹³³ Drummond Wolff byl nejstarší z celé skupiny.¹³⁴ S rodinou vévody z Marlborough ho pojily přátelské vazby, ve společnosti a v politice byl znám jako kariérní diplomat orientující se na Egypt a Blízký východ.¹³⁵ Co se druhého kmenového člena týče poslanec sir Charles Dilke popsal Gorsta slovy: „*Nebezpečně upřímný, nominální tory, ve skutečnosti radikál napadající svou vlastní stranu pouze pro zábavu; starý věkem, mladý duchem i tělem; celoživotní chudák.*“¹³⁶ Dodejme, že se jednalo o hodnocení kolegy z opoziční strany, jenž Gorsta patrně neměl příliš v oblibě.

¹³⁰ Název měl vzejít z debaty, ve které kdosi podotkl, že ve státě existují dvě velké strany. „*Tři*,“ oponoval Parnell. „*Čtyři*,“ kontroval Randolph, viz CHURCHILL, W., *Lord*, s. 118.

¹³¹ QUINAULT, *The*, s. 326.

¹³² Tamtéž, s. 327.

¹³³ ESCOTT, s. 134.

¹³⁴ Drummond Wolff měl v roce 1880 50 let, Gorst 45 let a Randolph s Balfourem 31, resp. 32 let.

¹³⁵ FOSTER, s. 69.

¹³⁶ Tamtéž, s. 71.

Jennie na něj vzpomínala jako na hudby milovného člověka, jenž klamal svou přísnou tváří.¹³⁷ Ke skupině bývá často přiřazován ještě Arthur Balfour.¹³⁸ Podle paměti Jennie si však on sám nikdy nebyl svým členstvím pevně jist a záleželo tak na chování ostatních členů, frekvenci námitek jeho strýce Roberta Cecila, třetího markýze ze Salisbury a aktuální politické situaci.¹³⁹

Co se cílů skupiny týče, jejich hlavním nepřítelem nebyl Gladstone a jeho vláda a už vůbec ne Bradlaugh. Konkrétně Randolphovi byl bezpochyby silně nesympatický, v podstatě ztělesňoval vše, čím Randolph pohrdal, co ho dráždilo a co nenáviděl, ale zároveň nebyl tak zajímavý, aby se s kolegy pustil do instalování čtvrté strany jen kvůli němu. Koneckonců byl jen řadovým liberálním poslancem za okrsek kdesi v Midlands. Cokoliv, co bylo na sever od Blenheimu Randolpha příliš nezajímalo. Gladstone a Bradlaugh se tak stali pouze nástroji, terčem konspirátorů bylo vedení jejich vlastní strany.

Taková situace nenastala v britských politických dějinách poprvé. Robert Blake připomíná vnitrostranickou konzervativní frakci *Young England*, která se zformovala proti premiérovi a vůdci toryů Robertu Peelovi.¹⁴⁰ Dodává však, že i přes jistou senzaci, kterou vzbudila nedokázala nikdy dostatečně efektivně ohrozit Peelovo postavení a odstranit ho.¹⁴¹ Pro Randolpha a jeho kolegy to mohla být jistá inspirace. Zároveň si z počínání svých předchůdců mohli vzít poučení a vyvarovat se jejich chyb.

Roland Quinault pak ve svém článku zdůrazňuje ještě jeden motiv, který byl stěžejní pasáží Randolphova prvního projevu na toto téma. Šlo o náboženskou část celého problému. Randolph byl horlivý věřící, stejně jako Drummond Wollf a Gorst.¹⁴² V rozpravě z 24. května 1880 Randolph kategoricky odmítá možnost, že by Bradlaugh mohl složit přísahu bez části „[...] *k tomu mi dopomáhej Bůh*“.¹⁴³ Zároveň s tím navrhuje i představu, že by Bradlaugh složil přísahu v plném znění, když se sám přiznal, že inkriminované části nevěří. Zde se Randolph odvolává na spojení mezi parlamentem a božskou prozřetelností a ptá se, jak může Dolní sněmovna připustit takovou morální degradaci, jakož i zesměšňování křesťanství. Spolu s tím podotýká, že v Bradlaughově

¹³⁷ CHURCHILL, J., s. 125.

¹³⁸ Pro Balfoura měl Randolph vyhrazenou přezdívku „*Postlethwaite*“, viz: BLAKE, s. 135.

¹³⁹ CHURCHILL, J., s. 126.

¹⁴⁰ Není bez zajímavosti, že ve vedení *Young England* se angažoval Benjamin Disraeli, viz BLAKE, s. 54.

¹⁴¹ BLAKE, s. 136.

¹⁴² QUINAULT, *The*, s. 324.

¹⁴³ Legislation.gov.uk [online]. Promissory Oaths Act 1868. Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/31-32/72/body>; cit [2024-07-01].

případě mu nelze věřit ani zbylou část přísahy, tedy „[...] *budu věrný a budu zachovávat pravou věrnost Jejímu Veličenstvu královně Viktorii, jejím dědicům a nástupcům* [...]“.¹⁴⁴ Své tvrzení podložil citacemi z Bradlaughovy knihy, či spíše politického pamfletu, *The Impeachment of the House of Brunswick* nevybíravě útočící na královskou rodinu, kterou následně mrštil o zem a pošlapal ji.¹⁴⁵ Podle Wintsona byl toto klíčový moment, se kterým si veřejnost spojila nejen Bradlaughovu kauzu, ale rovněž Randolphovu vůdčí roli v ní, ačkoliv primární impulz nevzešel z jeho strany.¹⁴⁶ Stejně tak Foster souhlasí, že Bradlaughova aféra vytvořila poslance Randolpha Churchilla.¹⁴⁷

Je určitě bezesporu, že takovým teatrálním výstupem na sebe náležitě upozornil ve sněmovně i mimo ni, i když by se samozřejmě dalo polemizovat, zda takové chování patří na půdu parlamentu. Na výsledku takové debaty však nezáleží, protože Randolph byl přesvědčen o správnosti a odůvodněnosti svého konání, už jen proto, že to podle všeho mělo okamžité výsledky na místech, kde o to usiloval. Jennie v dopise své sestře popisovala plamenný projev svého manžela, zmiňuje se, že princ z Walesu byl potěšen Randolphovým jednáním s Bradlaughovou knihou a přidává poznámku, že jim dokonce bylo doručeno pozvání na ples, kde se s nimi chtěl princ Edward i se svou manželkou Alexandrou potkat.¹⁴⁸ To byl velký pokrok uvážíme-li, že to v té době byly skoro 4 roky, po které se princ důsledně vyhýbal Randolphovi jako malomocnému.

Randolphovi se tak znovu začaly otevírat dveře londýnské společnosti. Jennie vzpomíná, že po čtyři roky, kdy byla čtvrtá strana na vrcholu, byl jejich dům na St. James's Place „[...] *místem setkávání politiků všeho druhu*“.¹⁴⁹ Z jejího vyprávění jde cítit, že na toto období má ty nejlepší vzpomínky. To samé nejspíše nešlo říct o siru Staffordovi, jenž byl jejich sousedem. Hlavní zbraní čtvrté strany totiž byla snaha své oponenty ne vyloženě ponížit, ale zejména zesměšnit. V této souvislosti připomíná Blake Randolphův údajně silně nepřijemný a vysoko posazený smích, který Randolph používal zásadně pokaždé, když měl sir Stafford Northcote mluvit.¹⁵⁰ Přesto všechno nelze beze zbytku říct, že by Randolph sirem Staffordem vyloženě opovrhoval. Později se nechal

¹⁴⁴ United Kingdom, Parliamentary Debates (dále jen PD), House of Commons (dále jen HoC), 3th Series, Vol. 252, 24th March, 1880, c. 333–422. Dostupné z: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1880/may/24/adjourned-debate#S3V0252P0_18800524_HOC_85; cit [2024-07-20].

¹⁴⁵ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 105.

¹⁴⁶ Tamtéž

¹⁴⁷ FOSTER, s. 69.

¹⁴⁸ QUINAULT, *The*, s. 327.

¹⁴⁹ CHURCHILL, J., s. 124.

¹⁵⁰ BLAKE, s. 135.

slyšet, že k němu choval jakýsi velmi svébytný respekt: „*Jeho mírná povaha a dobré úmysly by uchránily před útokem kohokoliv kromě vůdce opozice.*“¹⁵¹

Nicméně škála návštěvníků byla skutečně pestrá, až z toho občas jímala starého vévodu závrat', dokud ještě žil, stejně jako hlavy konzervativců. Randolphův otec měl problém zejména s návštěvami liberála Josepha Chamberlaina, kterého považoval za muže, jenž je „[...] *socialista, nebo k tomu aspoň nemá daleko* [...]“.¹⁵² To nám ukazuje zajímavý detail, tedy že se Randolph čile setkával i se svými politickými oponenty, které jinak ve sněmovně ostře napadal. Mimo parlamentní půdu se vídal dokonce i s Gladstonem. Na něj a markýze ze Salisbury si Jennie uchovala vzpomínku jako na dva nejmilejší společníky u jídelní tabule z řad politiků.¹⁵³

Zlepšování postavení Churchillových v londýnské vyšší společnosti nebyla z mého pohledu tolik zásluhou Randolpha jako spíše právě Jennie, která z popisu působí jako velmi okouzující a charizmatická žena obratná ve společenském styku a konverzaci. Sice si ráda vyslechla konspirování čtvrté strany a bavila se jím,¹⁵⁴ ale patrně nebyla tak mimořádně konfliktní jako její manžel. Svou přítomností a působením proto nepochybně zvyšovala Randolphův společenský kredit a zjemňovala ostré hrany jeho britských výpadů. Na zajímavosti pro londýnskou společnost jí mohl přidávat i její americký původ. Jeho součástí však podle všeho nebylo přesvědčení o republikanismu ani jiné zásady, kterými se otcové zakladatelé vymezili proti mateřské zemi. Jennie se naopak velmi rychle adaptovala v prostředí britské aristokracie a její národnost tak byla pouze pozoruhodná a nikoliv nebezpečná.

Co se týče dění v parlamentu, Bradlaughovi bylo nakonec po všemožných peripetiích umožněno akt ujmutí se úřadu pouze deklarovat.¹⁵⁵ Může se to na první pohled zdát jako prohra, protože zdánlivá „nemesi“ čtvrté strany z Northamptonu mohla zasednout ve sněmovně, ale opak je pravdou. Jak jsem popsala výše, Randolphovi a jeho kolegům nešlo primárně o to dostat Bradlaugha z Westminsterkého paláce, to by byl pouze „vítaný bonus“. Jejich hlavním cílem bylo podkopat vážnost vedení konzervativců, zejména pak sira Stafforda. To se naopak povedlo dokonale. Celá situace působila dojmem, že vůdce opozice není schopen zkrotit vlastní partaj a prosadit v ní svůj názor. Byla to trhlina na vnější prezentaci konzervativců, která se postupem času více

¹⁵¹ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 119.

¹⁵² CHURCHILL, J., s. 127.

¹⁵³ Tamtéž, s. 132.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 124.

¹⁵⁵ ESCOT, s. 119.

a více zvětšovala. Hlavy toryů musely najednou bojovat na dvou frontách. První byli liberálové, ta druhá čtvrtá strana. Randolph musel být nadšen chaosem jaký se mu povedlo zasít v srdci konzervativní strany.

3.3. *Land Law (Ireland Act)* z roku 1881

Po Bradlaughově aféře se ve sněmovně v průběhu roku 1880 projednávaly ještě zákony o odpovědnosti zaměstnavatele (*Employers' Liability Act 1880*), o lovu králíků a zajíců (*Ground Game Act 1880*) a o pohřebnictví (*Burial Laws Amendment Act 1880*). Při projednávání všech těchto návrhů si čtvrtá strana dal upřímně záležet, aby byla Gladstonovi náležitě nepříjemnou opozicí.¹⁵⁶ Dokázali však obstruovat a řádně pokoušet premiérovy nervy i v tak podružných záležitostech jako byl návrh na vztyčení pomníku prince Ludvíka Napoleona Bonaparta¹⁵⁷ ve Westminsteru.¹⁵⁸ Socha na tomto místě nestojí a nestála tam nikdy, ale byla to lákavá příležitost pro nepříjemný výpad, jíž zkrátka nešlo nevyužít.

Opravdu zajímavá šance na konfrontaci přišla v první polovině roku 1881. Gladstone tehdy představil svůj návrh zákona o půdě v Irsku [*Land Law (Ireland Act) 1881*], neboli častěji známý jen jako *Land Bill*.¹⁵⁹ Zákon nebyl určen k vyvážení majetkových poměrů ohledně půdy v Irsku, ale místo toho měl specificky mířit proti uskupení *Land League Campaign*.¹⁶⁰ Vláda si jako ideální cíl představovala centralizaci celého systému.¹⁶¹ Faktem je, že situace s vlastnictvím půdy v Irsku byla mnohem vážnější, než jak se mohlo z Londýna na první pohled zdát. Bezúspěšná situace irských farmářů nakonec vygradovala v úspěšný atentát na Williama Browne de Montmorencyho, páteho vikomta Mountmorrese, a brzy se ukázalo jako více než jasné, že místodržícímu Francisi Cowperovi, sedmému hraběti Cowperovi, se otěže vlády vymkly z rukou.¹⁶² Čtvrtá strana se však zaměřila konkrétně na Williama Edwarda Forstera, jenž v té době zastával funkci hlavního tajemníka pro Irsko (*Chief Secretary for Ireland*), a nařkla ho z neúměrného rozšiřování vlastních pravomocí.¹⁶³

Britové měli tendenci přehlížet „smaragdový ostrov“ a jeho problémy, případně je bagatelizovat. Vinni tímto kontinuálně prezíravým postojem byli rovným dílem konzervativci i liberálové. Parlament ochotně a s chutí řešil vše „[...] od berlínského

¹⁵⁶ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 115.

¹⁵⁷ Syn Napoleona III., bojoval za Brity v britsko-zulské válce, ve které roku 1879 padl.

¹⁵⁸ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 116.

¹⁵⁹ ESCOTT, s. 135.

¹⁶⁰ Irská agrární organizace usilující o změnu systému pronajímání půdy Brity Irům, viz: Britannica [online]. Land League. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Land-League>; cit [2024-07-10].

¹⁶¹ MATTHEW, s. 195.

¹⁶² JAMES, s. 102.

¹⁶³ Tamtéž, s. 109.

smlouvy po odstřel zajíců a králíků [...]“, Irsko však ve výčtu bodů k projednání scházelo.¹⁶⁴ Je to na první pohled zvláštní, že Britové nechali situaci v Irsku vygradovat až do formy ozbrojeného odporu a terorismu ve 20. století, přitom v zemi, která je jim geograficky tak blízká jako žádná jiná. Souzní to však s tehdy běžným pohledem na tento ostrov, tj. Britové Irsku nerozuměli a ani neměli tu ambici pochopit ho. Přece jen do 19. století vstupovala Velká Británie jako světová velmoc rozkročená na všech světadílech. Mohla se pyšnit tím, že součástí jejího impéria byla Indie, která byla objektem zájmu všech ostatních koloniálních velmocí. Na mapě Afriky se rýsoval ambiciózní plán na její propojení od severu k jihu, tzv. *Cape-to-Cairo*.¹⁶⁵ V Afghánistánu bylo rozehrané další kolo mocenské „partie“ v rámci Velké hry s carským Ruskem. Měnila se i rovnováha moci v Evropě a Británie chtěla být u toho. Kdo by se v takové chvíli chtěl zabývat „problémy pěstitelů brambor?“ Zůstávalo tak jen otázkou času, kdy se Britům takový postoj k Irsku vymstí.

Randolphovi v tento moment přišly vhod jeho kontakty z irského exilu a vhléd do problematiky, i když značně limitován pohledem z Dublinu.¹⁶⁶ Velmi zajímavý je jeho proslov k třetímu čtení *Land Bill*. Ve své řeči Randolph silně zkritizoval Gladstona, jehož ministry obviňuje, že do úřadu nenastupovali s promyšleným plánem na pomoc Irsku a nyní rychle jednájí pouze pod neúnosným tlakem okolností. V průběhu své řeči se několikrát opřel přímo do Gladstona a Foreстера, na druhé straně gratuloval poslanci za město Cork, tedy Parnellovi.¹⁶⁷ V Dublinu se spolu příliš nestýkali, ale v Dolní sněmovně bylo spojení mezi čtvrtou stranou a irskými nacionalisty na začátku 80. let 19. století poměrně běžné.¹⁶⁸ Randolph také obvinil Gladstona, že zákon ve své podstatě není ničím jiným než výsledkem agitace.¹⁶⁹ Celý projev pak uzavřel sebevědomým možná až patetickým prohlášením: „*Když premiér představoval návrh zákona, prohlásil, že byl inspirován božským světlem spravedlnosti. Opozice k návrhu byla vedena ještě zářivějším světlem-mám na mysli světlo svobody [...]*.“¹⁷⁰ Trochu melodramatické zakončení, ale tentokrát se aspoň Randolph obešel bez teatrálního házení s knihami.

¹⁶⁴ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 139.

¹⁶⁵ K této problematice podrobněji srv.: LUNN, *The Political Economy*, s. 239–254.

¹⁶⁶ FOSTER, s. 84.

¹⁶⁷ CHURCHILL, R., *Irish Land Legislation*, House of Commons, 29. července 1881, in: JENNINGS, s. 27–32.

¹⁶⁸ FOSTER, s. 86.

¹⁶⁹ JENNINGS, s. 30.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 34.

Není bez zajímavosti, že si tento projev nevyslechl sir Stafford, jenž před začátkem Randolphovy řeči demonstrativně opustil sál.¹⁷¹ Naznačuje to jak silně poškozené v tu dobu vztahy mezi čtvrtou stranou a vedením konzervativců byly, to vše za jeden rok. Pro sira Stafforda musela být celá situace se čtvrtou stranou vůbec velmi ponižující. Randolph byl ve svých útocích skutečně nekompromisní a místy snad až hrubý. Tím, že se jednalo o jeho vlastního poslance (a k tomu velmi agilního) však sir Stafford neměl příliš nástrojů, jimiž by se mohl otevřeně bránit, aniž by před vládnoucí stranou i svou vlastní ztratil tvář. Mohl pouze v soukromé korespondenci nabádat Randolpha k umírnění jeho chování jako např. v sérii dopisů z března 1883, v nichž ho sir Stafford varuje: „[...] že jakékoli kroky podniknuté se zjevným cílem vyčlenit z konzervativní strany samostatnou partaj budou na újmu celku [...]“¹⁷² a zároveň ho ubezpečuje, že má samozřejmě právo nesouhlasit s vedením, pokud své výtky vyjádří „[...] upřímně, ale přátelsky [...]“.¹⁷³ Z celého epistolárního souboje vychází sir Stafford jako poražený. Nepůsobí jako sebevědomý vůdce, jenž vykazuje vzpurného podřízeného do patřičných mezí, ale spíše pokorně žádá, zda by kolega poslanec byl tak laskav a neupravil své chování. Na to konto ho Randolph upřímně, ale nikoliv přátelsky ujistil, že nic takového dělat nebude „[...] protože nemám žádný zvláštní osobní cíl, který bych chtěl získat, a tudíž nemám co ztratit, mohu na výsledek čekat s velkým klidem“.¹⁷⁴ Sir Stafford tak zůstal v zásadě vydán na milost a nemilost Randolphovým rozmarům, protože bylo nad jeho síly se mu ubránit.

Současně s irským zákonem se ve sněmovně projednával i otázka Transvaalu a blížící se střetnutí první búrské války.¹⁷⁵ Sám Gladstone si však do deníku zapsal, že záležitosti Irska ho natolik pohltily a vyčerpaly, že už nemá sílu věnovat se jižní Africe.¹⁷⁶ Bez pochyby za to vděčil z velké části Randolphovi a jeho neúnavnému úsilí vyvolávat nesvár. Zákon nakonec parlamentem prošel, i když v jednu chvíli vypadalo velmi reálně, že by snad mohla padnout vláda, protože Gladstone s Parnellem zatajili jisté okolnosti tzv. Kilmainhamské dohody, které po květnových vraždách ve Phoenix Park¹⁷⁷

¹⁷¹ JAMES, s. 107.

¹⁷² Zde patrně sir Stafford naráží na Gorstův dopis Randolphovi, ve kterém Gorst vyjadřuje přání založit odnož konzervativní strany podle plánů Disraeliho, viz QUINAULT, *Lord Randolph Churchill and Tory*, s. 144.

¹⁷³ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 190–191.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 193.

¹⁷⁵ K této problematice podrobněji srv.: LABAND, *The Transvaal Rebellion*, London 2005.

¹⁷⁶ MATTHEW, s. 196.

¹⁷⁷ Politický atentát na lorda Cavendishe a jeho náměstka Thomase Henryho Burka spáchané irskou nacionalistickou skupinou *The Invincibles*, viz: Britannica [online]. Phoenix Park murders. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Phoenix-Park-murders>; cit [2024-07-19].

v Dublinu zveřejnil Forester.¹⁷⁸ Gladstone skandál nakonec ustál a čtvrtá strana v čele s Randolphem si mohla gratulovat k tomu jak se jí celou dobu dařilo balancovat na hraně podpory Irů a opět celou záležitost využít jako nástroj k znepríjemnění života sira Stafforda.¹⁷⁹ Thomas H. S. Escott píše, že irští poslanci byli Randolphovým zápallem nadšeni, neboť představoval vůdce zcela jiného ražení než jak se jevíli ti stávající, tedy strožený Parnell a abstinent z přesvědčení Thomas Sexton.¹⁸⁰

Z tohoto popisu může to muže vyznívat tak, že na Randolpha přece jen jeho pobyt v Irsku zapůsobil více než jak jsem popsala ve druhé kapitole. Sir William Harcourt ho dokonce neváhal označit za příslušníka třetí strany tedy irských nacionalistů.¹⁸¹ Zdání však klame.¹⁸² Je sice pravda, že se Randolph často a rád stylizoval do role experta na Irsko.¹⁸³ Mám ale za to, že důvod, proč mu to procházelo bez obvinění z pozérství, byl zkrátka ten, že z britských poslanců zřejmě nikdo tolik času na ostrově kontinuálně nestrávil. Randolph si tak tuto část své persony mohl pěstovat jako něco zajímavého a snad až mírně exotického. Bylo to něco, čím se odlišoval, a to nepochybně konvenovalo jeho složité osobnosti a touze po pozornosti. Do Gladstona by se patrně pustil se stejnou vehemencí i kdyby se jednalo o jinou zemi a jiný problém, ale tato situace se jevila jako opětovná nabídka ke konfliktu, kterou nešlo jen tak přejít. Samozřejmě tak činil s plným vědomím, že působí problémy siru Staffordovi.

U Gladstonova nepřilíh zdražilého finišu už však Randolph scházel. Vystoupení v rámci irské pozemkové krize se ukázalo jako jeho posledním v parlamentu, alespoň tedy na určitou dobu, neboť na konci února roku 1882 postihl Randolpha záchvat onemocnění, které ho sužovalo od přelomu 70. a 80. let 19. století.¹⁸⁴ Deník *The Times* k tomu uvedl, že lord Churchill trpí zánětem sliznice.¹⁸⁵ Po celou dobu o něj pečovala Jennie, z čehož byla poněkud rozmrzelá její mladší sestra Leonie, která ji přijela navštívit doufajíc v jiskřivou londýnskou společnost, jen aby se místo toho musela dívat na Randolpha „[...] *vztekaajícího se na pohovce* [...]“.¹⁸⁶

¹⁷⁸ JAMES, s. 110.

¹⁷⁹ FOSTER, s. 86–87.

¹⁸⁰ ESCOTT, s. 137–138.

¹⁸¹ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 165.

¹⁸² FOSTER, s. 85.

¹⁸³ Tamtéž

¹⁸⁴ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 170.

¹⁸⁵ International Churchill Society [online]. What killed lord Randolph Churchill? Dostupné z: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/what-killed-lord-randolph-churchill/>; cit [2024-07-20].

¹⁸⁶ SEBBA, s. 106.

Je zajímavé, že Jennie se o tomto poměrně dlouhém a jistě náročném období ve svých pamětech nezmiňuje. Na konci šesté kapitoly, která analyzuje zhruba právě tuto dobu Jennie hodně chaoticky skáče z roku na rok. Z ničeho nic se dostala až na rok 1886, v němž jela s Balfourem do Manchesteru u příležitosti parlamentních voleb. Krátce se zmiňuje o Gladstonovi a jeho návrhu *The Government of Ireland Bill 1886*, jen aby se hned nato vrátila o tři roky zpátky a obšírně se rozepsala o zařizování nového domu na Connaught Place. Celou kapitolu pak zakončuje úvahou nad půvaby žen z vyšší londýnské společnosti.¹⁸⁷ Následující sedmá kapitola, kde by případně rovněž mohl být prostor, ke vzpomínkám na tuto dobu začíná až úmrtím starého vévody v létě roku 1883.¹⁸⁸ Je to poněkud zvláštní, protože jakmile se udělalo Randolphovi lépe, pár se vydal do Jenniiny rodné země.¹⁸⁹ To nebyla událost, která se dělá každý rok¹⁹⁰ ani to nemohla být, z povahy tehdejšího cestování, krátkodobá záležitost, takže o to podivuhodnější její mlčení je. Sice se zmiňuje o vraždách ve Phoenix Park a dodává, že se o nich dozvěděli na své cestě po Spojených státech, ale špatně je datuje o rok dříve do léta 1881 a dál to nerozvádí.¹⁹¹ Stejně tak se k tomuto období nijak nevyjadřuje ani Winston. Místo toho se věnuje úmrtí Benjaminu Disraeliho z kraje roku 1881 a plynule přechází až k roku 1883.¹⁹² Rosebery pak rovnou přeskakuje od založení čtvrté strany k pádu Gladstonovy vlády v roce 1885.¹⁹³

Na poznatky o povaze nebo příznacích nemoci, kromě několika velmi krátkých zpráv v novinách (jako je např. zmínka v *The Times*) jsou skoupé i jiné prameny. Ve své době to však takové tajemství zřejmě nebylo, protože sir William Harcourt z opozičního tábora disponoval informacemi, že se mělo jednat o vnitřní hemoroidy (*internal piles*).¹⁹⁴ Je proto těžké s jistotou určit, zda se jednalo o izolovanou epizodu nebo, jak je přesvědčen Foster, to byl průvodní znak syfilidy.¹⁹⁵ Existují domněnky, že údajné hemoroidy mohly

¹⁸⁷ CHURCHILL, J., s. 137–148.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 149.

¹⁸⁹ International Churchill Society [online]. What killed lord Randolph Churchill? Dostupné z: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/what-killed-lord-randolph-churchill/>; cit [2024-07-20].

¹⁹⁰ S jistotou víme, že se do Spojených států vydali v roce 1876, následně Jennie píše o návštěvě z roku 1881, ale patrně zaměnila roky 1881 a 1882, viz: CHURCHILL, J., s. 98, s. 112.

¹⁹¹ CHURCHILL, J., s. 112.

¹⁹² CHURCHILL, W., *Lord*, s. 179–181.

¹⁹³ ROSEBERY, s., 39–40.

¹⁹⁴ FOSTER, s. 96.

¹⁹⁵ Tamtéž.

ve skutečnosti být tzv. *condylomata lata*, které se objevují v latentní fázi nemoci.¹⁹⁶ Každopádně na konci října se Randolph uzdravil natolik, že mohl opět zasednout v poslanecké lavici.¹⁹⁷ Ve svých 33 letech však mohl začít postupně nabývat dojmu, že mu nebude dopřáno dožít se vysokého věku. Na konci roku 1882 mu zbývalo 12 let života.

¹⁹⁶ International Churchill Society [online]. What killed lord Randolph Churchill? Dostupné z: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/what-killed-lord-randolph-churchill/>; cit [2024-07-20].

¹⁹⁷ United Kingdom, PD, HoC, 3th Series, Vol. 274, 24th October, 1882, cc. 3–32. Dostupné z: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1882/oct/24/observations#S3V0274P0_18821024_HOC_5; cit [2024-07-20].

3.4. Toryovská demokracie

Randolphovy absence ve sněmovně, k jeho nelibosti, promptně využil sir Stafford k přeskupení a reorganizaci opozice.¹⁹⁸ V dolní komoře se v té době řešilo mnoho zajímavých témat, kromě Irska a Transvaalu přišla na přetřes i otázka Egypta.¹⁹⁹ Bez zajímavosti nebyly ani Gladstonovy úvahy o rezignaci.²⁰⁰ O tom patrně Randolph, jako člen opozice, zase tolik nevěděl, ale faktem je, že na konci roku 1882 oslavil premiér 74. narozeniny a Randolph ho „[...] pozoroval jako kočka pozoruje myš [...]“.²⁰¹ Pro čtvrtou stranu by tak jistě nebylo příliš těžké dobýt na siru Staffordovi zpátky ztracené pozice, a ještě u toho hrozit Gladstonovi. Toho například Randolph v souvislosti s Urábího povstáním z roku 1882 obvinil ze zločinné agrese, vedené v zájmu bankéřů, a naopak vyjadřoval podporu egyptským nacionalistům.²⁰² Jak se však ukázalo už několikrát předtím (a jak se ještě ukáže i několikrát poté) Randolphovi osud nenadělil do vínku hladký kariérní vzestup. Po svém uzdravení se účastnil zasedání parlamentu pouze do poloviny roku 1883, pak jej postihla rodinná tragédie v podobě úmrtí jeho milovaného otce. Po zbytek roku tak opět nebyl přítomen. Úplně nečinný ale zůstat nedokázal a k Egyptu i Irsku se vyjádřil alespoň v projevu (samozřejmě značně kritickém k vládě) z poloviny prosince 1883 v Edinburghu.²⁰³

Zhruba v této době se ve čtvrté straně začaly objevovat rozpory. První překážka se vyvstala už v březnu roku 1881, když Randolph přišel s návrhem zákona *Small Debt Bill*, s nímž měl problém Gorst.²⁰⁴ Na konci roku 1882 se situace opakovala, tentokrát v podobě návrhu, který předložil Gorst a Randolph s ním nesouhlasil.²⁰⁵ Další problém vygradoval záhy. Po smrti Benjamina Disraeliho v roce 1881 získaly problémy s jeho nástupnictvím mnohem výraznější kontury, než když pouze odešel do Sněmovny lordů. Zároveň ale chyběla dostatečná vůle k řešení, takže po dva roky neměla konzervativní strana řádného předsedu.²⁰⁶ Nabízeli se dva kandidáti: Gorst se přimlouval za sira Stafforda, protože k němu (možná trochu překvapivě) necítil takovou osobní animozitu

¹⁹⁸ FOSTER, s. 98.

¹⁹⁹ K této problematice podrobněji srv.: PINFARI, *The Unmaking*, s. 92–108.

²⁰⁰ MATTHEW, s. 102–103.

²⁰¹ ESCOTT, s. 141.

²⁰² CESAR, s. 37.

²⁰³ JENNINGS, s. 70.

²⁰⁴ FOSTER, s. 80.

²⁰⁵ ESCOTT, s. 146.

²⁰⁶ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 184.

jako Randolph, Balfour zase z pochopitelných důvodů upřednostňoval svého strýce markýze ze Salisbury. Pro Randolpha nebylo dost dobře představitelné, že by se sirem Staffordem vše hodilo za hlavu a začali znovu, ale zároveň ho znepokojovalo jednání Salisburyho v horní komoře.²⁰⁷ Byla to vpravdě „Sophiina volba“. Celá snaha ale nakonec vyšuměla do prázdna s odůvodněním, že nového předsedu lze zvolit teprve po vyhraných parlamentních volbách na základě pověření od královny.²⁰⁸

Od roku 1882 rovněž vyvstaly problémy s dalším ideovým směřováním. Ostřelování sira Stafforda a Galdstona bez představy alternativního plánu nešlo provozovat do nekonečna. Tak se zrodila tzv. toryovská demokracie (*Tory Democracy*). První užití tohoto termínu Randolphem se datuje právě do roku 1882.²⁰⁹ Pro konzervativní stranu byla prohra v parlamentních volbách 1880 obrovské trauma a před dalším volebním kláním museli její členové nutně najít příčinu porážky.²¹⁰ Jádro konzervativců (a jejich přispěvatelů) zůstávalo stále z velké části šlechtického rázu, protože minimálně do 70. let 19. století se jednalo o nejbohatší vrstvu britské společnosti.²¹¹ Zde se opět vynořily ideové rozpory mezi Randolphem a Gorstem. Randolph vnímal jako srdce konzervativní strany Sněmovnu lordů,²¹² ale pro Gorsta byl stěžejní konzervatismus dělnické třídy.²¹³ Toto uvědomění bylo klíčové, protože průmyslová revoluce měnila tvář Velké Británie před očima a obyčejný dělník se v té době z podstaty nemohl příliš ztotožnit s postavami lordů, hrabat a vévodů, kteří zasedali v parlamentu. Na takový elektorát neudělalo dojem, že daná rodina drží dané místo po několik staletí, mají takového významného předka a vlastní 200 akrů nejúrodnější půdy v onom hrabství. Naproti tomu liberálové byli ve velkých obvodech velmi silní.²¹⁴ Stávalo se tak čím dál jasnější, že když budou konzervativci ostentativně ignorovat voliče, kteří neinklinují k jejich jádru, budou toho velmi brzy litovat. Toryovská demokracie, která ideově těžila z Disraeliho projevu z roku 1871²¹⁵ tak byla možnou odpovědí na tyto problémy.

Ne že by tedy Randolphovi tolik ležely na srdci problémy dělnické třídy. On sám se o podstatě toryovské demokracie vyjádřil ve výroku, že je to „[...] *především*

²⁰⁷ Tamtéž, s. 184–185.

²⁰⁸ ESCOTT, s. 179.

²⁰⁹ QUINAULT, *Lord Randolph Churchill and Tory*, s. 142.

²¹⁰ FOSTER, s. 62.

²¹¹ BLAKE, s. 143.

²¹² QUINAULT, *Lord Randolph Churchill and Tory*, s. 145.

²¹³ BLAKE, s. 145.

²¹⁴ Tamtéž, s. 144.

²¹⁵ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 202.

oportunismus [...]“.²¹⁶ Vzhledem k tomu, jak se stavěl k Bradlaughovi bych se dokonce nebála tvrdit, že spodními třídami britské společnosti možná až opovrhoval. Minimálně k nim nechoval žádné sympatie ani soucit. Byl ale mistrem v ohýbání situací ve svůj prospěch a téměř vždy dokázal vytěžit maximum i z na první pohled nepříteli příznivého stavu věcí. Stejně jako předtím Bradlaughova kauza, legislativní obtíže spojené s irskou pozemkovou krizí nebo situace v Egyptě i tohle byl pouze nástroj a nějaké vzletné ideály nebo hlubší myšlenky za nimi najít nelze. Konečně sám Randolph v roce 1885 přiznal, že vlastně žádné promyšlené řešení sociálních problémů chudých vrstev obyvatelstva nemá a odkazoval tazatele s otázkami na Salisburyho.²¹⁷ Toho ostatně Randolph sám vyzýval, aby se postavil do čela konzervativní strany.²¹⁸ Patrně došel k názoru, že bude lepší zaujmout pozice v Salisburyho táboře než u sira Stafforda. K tomu Randolph od Gorsta převzal vedení stranické organizace *National Union of Conservative Associations*²¹⁹ a spolu s tím definitivně sira Stafforda odstavil od reálné moci.²²⁰

Dá se říct, že Randolphovo postavení bylo tím pevnější čím slabší se jevíli Gladstone a jeho vláda. V tuto chvíli už bylo nepopíratelné, že z poslance za Woodstock se za čtyři roky, které aktivně strávil v Dolní sněmovně, stala síla, se níž se muselo chtět nechtět počítat. Už neovládal pouze vědomí sira Stafforda a Gladstona, ale trvale se zahrnil i v myšlenkách Salisburyho. V květnu 1884 se tak markýz v dopise lady Mannersové svěruje: „*Randolph a Mahdí opanovali moji mysl rovným dílem. Mahdí předstírá, že je zpola šílený, ale ve skutečnosti je zcela přičetný. Randolph je jeho úplným opakem.*“²²¹ Salisbury to pravděpodobně nemínil jako kompliment, ale Randolphovi by to určitě zalichotilo.

Přelom let 1884 a 1885 strávil Randolph cestami po Britské Indii. V dopise Jennie z Bomabaje sice píše, že účel jeho cesty je čistě rekreační²²², ale určitě si na dojmy a kontakty z ní vzpomněl o pár měsíců později, když zasedl v Salisburyho vládě jako ministr právě pro Indii. Každopádně byl upřímně nadšen půvaby Bombaje a Benáresu (Dillí na něj příliš dojem neudělalo), utvořil si názor, že slon je nejlepší dopravní prostředek a ulovil tygra, přičemž zasvěceně poznamenal, že zoologická zahrada nedá

²¹⁶ BLAKE, s. 153.

²¹⁷ QUINAULT, *Lord Randolph Churchill and Tory*, s. 147.

²¹⁸ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 203.

²¹⁹ FOSTER, s. 131.

²²⁰ Tamtéž, s. 135.

²²¹ JAMES, s. 156.

²²² CHURCHILL, J., s. 153.

člověku správnou představu o tom, jak se chová divoké zvíře.²²³ Po návratu však Randolpha čekalo mnohem větší dobrodružství, které vyhlížel pět dlouhých let – pád Gladstonovy vlády.

²²³ Tamtéž, s. 153–163.

4. Roky 1885–1887

4.1. Ministr pro Indii

Salisburyho první vláda měla krátké trvání půl roku, přesněji od června 1885 do ledna roku následujícího. Malý krok v britské parlamentní historii, ale obrovský skok pro Randolpha. Ten po celý zmiňovaný půlrok zastával vlivnou funkci ministra pro Indii a bylo to právě za jeho působení, kdy došlo ke třetí a poslední britsko-barmské válce.

Cesta do významného úřadu byla lemována tragédiemi, které jedna za druhou stíhaly Galdstonovu administrativu. V lednu 1885 padl populární generál Charles George Gordon, krátce na to museli Britové vyklidit Chartúm, v Irsku narůstaly problémy pod vládou místodržícího hraběte Johna Spencera, Rusko Alexandra III. se nebezpečně přibližovalo hranicím Britské Indie a k tomu všemu byly vyhlášeny všeobecné volby.²²⁴ Milníkem byl 9. červen 1885, o němž Escott soudí, že to byl moment, který definitivně „[...] odděluje Churchilla, lehkomyšlného a mladistvého volnomyšlenkáře, od člověka v roli střízlivého a zralého úředníka“.²²⁵ Toho dne podal Gladstone demisi, neboť den předtím se na něj sesypaly všechny problémy najednou a odstoupení z funkce se tak zdálo jediným možným řešením.²²⁶ Randolph byl štěstím bez sebe a podle vzpomínek Roseberyho mával kloboukem a slavil jako po úspěšném lovu na lišku.²²⁷

Je zajímavé, že Salisbury zprvu nebyl situací příliš nadšen. Tím, že konzervativci od roku 1880 vystupovali bez oficiálního předsedy, zůstala povinnost zvolit budoucího premiéra na královně Viktorii, která zvolila markýze ze Salisbury. Měl se tak stát nejen novým předsedou vlády, ale i konzervativní strany jako celku.²²⁸ Problém však byl, že Salisburyho vláda měla v Dolní sněmovně jen menšinu.²²⁹ Vzhledem k tomu, že do konce zasedání parlamentu bylo nutné vyřešit záležitosti napjatého rozpočtu se to jevílo jako téměř nadlidský úkol bez Gladstonovy spolupráce, k čemuž se vůdce liberálů nakonec uvolil.²³⁰

²²⁴ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 305.

²²⁵ ESCOTT, s. 305.

²²⁶ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 324.

²²⁷ ROSEBERY, s. 40.

²²⁸ BLAKE, s. 30.

²²⁹ Zde to Blake přirovnává k menšinové konzervativní vládě z let 1866–1868, kterou vedli Edward Smith-Stanley, 14. hrabě z Derby a Benjamin Disraeli, viz: BLAKE, s. 97.

²³⁰ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 326.

Salisbury tak začal sestavovat svou novou administrativu a rozhodl se do ní povolát i Stafforda Northcota, prvního hraběte Iddesleigh na starobylou a prestižní funkci prvního lorda pokladu (*First Lord of the Treasury*).²³¹ Salisburyho další volba padla (po konzultaci s královnou zda by jí takový výběr nevadil, maje na paměti skandál s princem z Walesu) na Randolpha, jehož chtěl nasměrovat na post ministra pro Indii (*Secretary of State for India*).²³² Pro participaci na Salisburyho vládě si však Randolph stanovil podmínku, kterou, ač zpočátku nerad, nový premiér nakonec splnil; hrabě Iddesleigh musel opustit Dolní sněmovnu.²³³ Randolph se tak zbavil nepřítele, kterého krátce předtím přirovnal k účinkům kanalizačního oděru na lidský organismus: „[...] otravující, oslabující, vyčerpávající a kastrující“. ²³⁴ Randolph glosátor ve své „krystalické podobě“. Winston se tento krok sice snaží ospravedlnit srdeční chorobou hraběte Iddesleigh, a že to tedy vlastně Randolph dělal v jeho zájmu, ale těžko se tomu věří.²³⁵

Celá tato situace však nebyla tak přímočará a jasná, jak by se mohlo na první pohled zdát. Ze vzácného okamžiku sebereflexe, kdy se svěřil nejmenovanému příteli, vyplouvá na povrch jiný Randolph, tj. nejistý, vyčerpaný, plný obav: „*Jsem na pokraji sil. Za posledních pět let jsem zestárl o dvacet. Bojoval jsem se společností. Bojoval jsem s panem Gladstonem a jeho většinou. Bojoval jsem s lidry opozice. Nyní bojuji s lordem Salisburyem. Řekl jsem, že nevstoupím do vlády, pokud Northcote neopustí Dolní sněmovnu. Lord Salisbury nikdy neustoupí. Jsem vyřizený.*“²³⁶ Tento Randolph byl zcela jiný než ten bryskní nekompromisní řečník, jaký byl k vidění v parlamentu. Důvod je jasný, se Salisburyem hrál „vabank“ o svou kariéru. Nabízí se, proto otázka, jaký Randolph Churchill byl vlastně skutečný, sebevědomý, úderný a bezskrupulózní politik anebo nemocný muž, který o sobě pochyboval a nebyl si jistý smyslem vlastního života? Odpověď není zcela jednoznačná, jsou to dvě části jednoho celku. Ta druhá se však od roku 1885 začala projevovat čím dál silněji a častěji.

Svůj život Randolph skutečně žil rychle a bezohledně,²³⁷ patrně si byl silně vědom onoho Damoklova meče, jenž nad ním visel v podobě jeho nemoci. Ta se znovu ozvala

²³¹ JAMES, s. 179. Nejedná se post kancléře pokladu, resp. ministra financí, který by byl druhým lordem pokladu.

²³² Tamtéž.

²³³ ROSEBERY, s. 41.

²³⁴ FOSTER, s. 179.

²³⁵ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 331.

²³⁶ Tamtéž, s. 336.

²³⁷ Foster podotýká, že od roku 1885 lze u Randolpha pozorovat čím dál horší trpělivost a jeho životní tempo popisuje slovem zběsilý (*frantic*), viz FOSTER, s. 215.

záhy na to, v srpnu 1885, když si stěžoval na únavu a překrvené plíce. To může být interpretováno jako rozvoj kardiovaskulární syfilidy.²³⁸ Opětovný záchvat po třech letech ho zřejmě vyděsil a přiměl ho znovu uvažovat nad svým životem a kam vlastně směřuje. Jsme tak opět svědky pro Randolpha silně netypického pokusu o jakousi duševní obrodu (byť vždy pouze dočasnou), protože svému stranickému kolegovi siru Michaelovi Hicks-Beachovi se svěřil: „[...] už nemám energii ani nápady, nejsem dobrý k ničemu kromě vyvolávání zmatku [...]“.²³⁹ Vzhledem k tomu, že on sám věřil v to, že je skutečně postižen syfilidou je nasnadě, kde se takové úvahy braly. Randolph musel být alespoň ve hrubých obrysech obeznámen s tím, jak vypadá poslední stádium onemocnění a jak trýznivá je smrt syfilitika. Také si musel být vědom faktu, že lékařství 19. století mu nebude schopno pomoci. Nepochybně věděl, že zemře předčasně a ve velkých bolestech, pouze nevěděl, kdy a kolik mu tak ještě zbývá času. Nicméně situace nebyla nakonec tak vážná jako posledně a krátkodobé zhoršení zdravotní kondice pro tuto chvíli Randolphovi nebránilo v plnění pracovních povinností. Alespoň navenek to vypadá, že svých temných úvah na téma vlastního osudu si příliš nedonesl.

Do práce ve svém novém úřadě se pustil s vehemencí sobě vlastní, aby hned narazil hned na několik překážek. Předně to byl rozpor, který Foster nazývá „[...] *manicheistická dualita riposnismus vesrus lyttonismus* [...]“, ²⁴⁰ tedy základní otázka, jak vůbec k Indii přistupovat.²⁴¹ Tón sice z valné většiny udávala osobnost místokrále a jeho vztah k Indii a její kultuře, ale hlas ministra také nebyl úplně bez váhy. Randolph tíhl více k Lyttonovu nekompromisnímu přístupu, což se projevilo např. když se ve sněmovně snažil překonat další ze zábran a to získat finance na pokrytí deficitu 5 000 000 liber, který sužoval jeho ministerstvo.²⁴² Jeho proslov z 6. srpna 1885 je enormně dlouhý a ozvláštněný hádkou s markýzem z Hartingtonu a poslancem za Glasgow Waltrem Buchananem, ale nejdůležitější body jsou tyto: „[...] *nový a dosud nevyprávěný příběh indických financí*“, spočíval v jejich systematickém zanedbávání po dobu mnoha let a v nákladných přípravách na očekávanou válku s Ruskem (právě v této době byl místokrálem markýz Ripon, jehož tak nepřímou kritizoval). Následně se přesouvá

²³⁸ International Churchill Society [online]. What killed lord Randolph Churchill? Dostupné z: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/what-killed-lord-randolph-churchill/>; cit [2024-07-21].

²³⁹ FOSTER, s. 192.

²⁴⁰ Názvy jsou odvozené od jmen dvou místokráľů tedy George Fredericka Samuela Robinsona, prvního markýze Ripona a Edwarda Roberta Lyttona Bulwer-Lyttona, prvního hraběte Lyttona.

²⁴¹ FOSTER, s. 183.

²⁴² ESCOTT, s. 327.

k nutnosti nově vyzbrojit indickou armádu. Na konci se pak přiznává, že k sestavení celého elaborátu ho nevedla ani tak starost o svěřenou kolonii jako spíš potřeba svalit vinu na pravé viníky.²⁴³ To byl Randolph politik v plné síle.

Ministerstvo pro Indii mu jinak vyhovovalo. Vzhledem k existenci poradního sboru známého jako Indická rada (*Council of India*) to vlastně byla taková malá vláda a Randolph byl jejím předsedou.²⁴⁴ Jeho vztah s radními překvapivě netrpěl takovými turbulencemi jako v případě Salisburyho nebo Ripona, naopak Randolph si je získal svou politickou obratností a práva ministra uplatňoval pouze v důležitých záležitostech.²⁴⁵ Hrabě Iddesleigh si do deníku zapsal, že úkolem rady bylo Randolpha držet zkrátka: „[...] bude mu bráněno ve většině jeho rošťařen radou na jedné straně a lordem Dufferinem na druhé [...]“.²⁴⁶ Když vezmeme v potaz, jak výjimečné postavení měla Indie v rámci impéria, tak Randolpha skutečně nemohl potkat lepší kariérní skok. Byl důležitý, protože Indie byla důležitá. Obavy zmizely, tento souboj se Salisburyem vyhrál.

Pak přišel vrchol v Randolphově krátké kariéře ministra pro Indii, tj. třetí britsko-barmská válka a anexe Horní Barmy. Vztahy Velké Británie, potažmo Britské Indie a Barmského království byly silně napjaté od poslední války a anexe Dolní Barmy v roce 1853. V této souvislosti je zajímavé, že Winston toto mezidobí mezi druhou a třetí válkou interpretuje jako plné provokací ze strany barmských panovníků např. útoky na britské lodě na řece Iravádí, ignorování indického místokrále, kontakty a smlouvy s Francií a vůbec postoj Barmy podle něj představoval hrozbu.²⁴⁷ Soupeření s Francouzskou republikou je asi jediný relevantní důvod pro tak radikální zásah a Francie skutečně své zájmy v Barmě měla, ale to se změnilo nejpozději na podzim 1885 po výměně na postu ministra zahraničí.²⁴⁸ Jako důvod k válce tedy zbývá hrozba Britské Indii ze strany Barmy. Odpověď na otázku, kdo komu hrozil se zdá na první pohled jasná, ale Britské impérium, druhá největší říše v dějinách, se podle všeho skutečně cítilo existenciálně ohroženo Barmou. Tou samou Barmou, kterou Britové s přestávkami od 20. let 19. století postupně zabírali, aby ji nakonec kompletně obsadili. Otázce Horní Barmy proto byl

²⁴³ United Kingdom, PD, HoC, 3th Series, Vol. 300, 6th August, 1885, cc. 1286–385. Dostupné z: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1885/aug/06/committee#S3V0300P0_18850806_HOC_113; cit. [2024-07-22].

²⁴⁴ FOSTER, s. 186.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 185.

²⁴⁶ JAMES, s. 189.

²⁴⁷ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 421–422.

²⁴⁸ CHEW, s. 377.

přiřazen stupeň nejvyššího významu, neboť podle Salisburyho se jevila jako „[...] *bolestně důležitá*“.²⁴⁹

Po krátké válce bylo Barmské království na hlavu poraženo. S jeho kapitulací však vyvstala nová otázka, možná ještě palčivější, tj. co teď s Horní Barmou? Randolph tlačil na její anexi, proti takovému kroku se však postavila místokrálova rada (*Council of the Governor-General of India*), která měla obavy z reakce Číny a markýze ze Salisbury, jenž si nebyl jistý finanční udržitelností takového řešení.²⁵⁰ Proti rovněž stál oficiální postoj Velké Británie vyjádřený v královnině proklamaci z roku 1858, podle které k připojování dalšího území k Britské Indii docházet nemělo.²⁵¹ Nakonec vyhrál Randolph, padlo rozhodnutí o anexi a Barma se stala součástí Britské Indie. Problém byl v tom kolik celé tohle dobrodružství v Zadní Indii stálo. Barmánci se s porážkou nesmířili a uchýlili se ke gerilovému způsobu odporu,²⁵² takže k roku 1888 se v Bramě stále nacházelo téměř 35 000 britských vojáků a náklady přerostly původní odhady lorda Dufferina desetkrát.²⁵³ Události tak daly za pravdu Salisburymu, který se ptal, zda má něco takového po finanční stránce vůbec smysl.

Zpátky v roce 1886 neměl Randolph šanci se ze svého vítězství moc dlouho radovat. Nepříjemnosti tentokrát vyvstaly v Dolní sněmovně. Na podzim totiž byly vypsaný všeobecné volby. Randolph se kampani příliš osobně nevěnoval na rozdíl od minulých let, podle Winstona bylo důvodem jeho pohlčení novým úřadem.²⁵⁴ Vedení kampaně proto přenechal manželce a své sestře Georgiáně, lady Curzonové, a Jennie tak konečně pochopila, jak neuvěřitelně „napínavé“ mohou volby být, jste-li jejich součástí.²⁵⁵ Randolph i tentokrát zvítězil nad liberálním kandidátem s rozdílem 127 hlasů.²⁵⁶ Sice se stále nepřiblížil svému oslnivému vítězství jedenácti lety nad Brodrickem, ale 532 voličů se vyslovilo jasně. Jinak však celkově opět vyhráli liberálové a Gladstone znovu sestavil vládu.²⁵⁷ V Dolní sněmovně se znovu začalo jednat o *Home Rule*, jenže nejpozději od podzimu 1885 bylo jasné, že Irové nechtějí dělat žádné další kompromisy.²⁵⁸ Pnutí se nakonec vyřešilo samo a Gladstone byl nucen

²⁴⁹ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 423.

²⁵⁰ JAMES, s. 206.

²⁵¹ CHEW, s. 372.

²⁵² K této problematice podrobněji srv.: CHAKRAVARTY, *British Annexation*, s. 441–446.

²⁵³ FOSTER, s. 209.

²⁵⁴ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 346.

²⁵⁵ CHURCHILL, J., s. 166–167.

²⁵⁶ CRAIG, s. 341.

²⁵⁷ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 429.

²⁵⁸ JAMES, s. 211.

pozorovat, jak se jeho vlastní strana štěpí na dvě poloviny a nakonec drtivě prohrává parlamentní volby v červenci roku 1886.²⁵⁹ Salisbury měl volné ruce k sestavení většinové vlády a bylo nade vší pochybnost, že Randolph v ní opět zasedne.

²⁵⁹ BLAKE, s. 159.

4.2. Ministr financí

V roce 1886 Randolph dosáhl toho, že ho konečně začali brát vážně renomovaní poslanci jako markýz z Hartingtonu nebo stranický kolega sir Walter Spencer-Stanhope.²⁶⁰ Skutečně už nebyl jen výstředním a pro mnoho poslanců přímo nesnesitelným kolegou, ale respektovaným členem dolní komory parlamentu. Vzhledem k tomu, že markýz ze Salisbury měl nadějně politické vyhlídky, mohl se z nich těšit i Randolph. Je proto zcela na místě říct, že doba, kterou strávil v Salisburyho administrativě se skutečně dá považovat za jeho kariérní vrchol, ačkoliv neměla příliš dlouhého trvání.

Randolph byl velmi aktivní po celý rok, stal se ústřední postavou konzervativní strany včetně doby, kdy se k moci opět na krátkou chvíli dostal Gladstone,²⁶¹ ale výsledek jeho půlroční vlády jsem nastínila výše.²⁶² Moment kdy opět zazářil jako výjimečný řečník je jeho proslov proti Gladstonově irské politice a slovy Winstona jde o „[...] ukázkou divoké politické invence, která pravděpodobně nebude v nejbližší době překonána“.²⁶³ Rosebery tomuto hodnocení přitakává, ačkoliv souhlasí i s odsudkem, že to byl dost agresivní a extravagantní projev, pokud si ho však někdo mohl dovolit tak jedině Randolph.²⁶⁴ Fráze z proslovu, v němž Gladstona opravdu nešetřil, již takřka „zlidověla“ – „*An old man in a hurry*“.²⁶⁵ Známy je i jiný Randolphův citát „*Ulster will fight and Ulster will be right*“, kterým Gladstonovu pozici v Irsku rozhodně nezlepšil.²⁶⁶

Všeobecné volby v létě 1886 byly triumfem konzervativní strany. Randolph tentokrát kandidoval za okrsek Paddington v Londýně a vyhrál většinou 3 : 1.²⁶⁷ V nové vládě získal Randolph jiný, ale neméně důležitý post ministra financí (*Chancellor of the Exchequer*) a spolu s ním i funkci předsedy Dolní sněmovny (*Speaker of the House of Commons*).²⁶⁸ Brzy ale zjistil, že atmosféra na ministerstvu financí je vůči němu mnohem nepřátelštější než na ministerstvu pro Indii. Zde za sebou neměl podporu ve formě lorda Dufferina, naopak ministerstvo sestávalo z křídla konzervativců známého jako „*Old*

²⁶⁰ Tamtéž, s. 214.

²⁶¹ Gladstonovu pozici ohledně *Home Rule* v roce 1886 přirovnává James k situaci Charlese Jamese Foxe a jeho East India Bill v roce 1783 a komentáři, jehož autorem byl Edmund Burke. JAMES, s. 223.

²⁶² ROSEBERY, s. 45.

²⁶³ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 521.

²⁶⁴ ROSEBERY, s. 45–46.

²⁶⁵ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 521.

²⁶⁶ SKOKAN, s. 43.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 525.

²⁶⁸ ESCOTT, s. 344.

Gang“.²⁶⁹ Byli to toryové starého ražení jako hrabě Iddesleigh, u kterých Randolph dělal šest let vše proto, aby ho nenáviděli. Na rozdíl od Indické rady mu tady jeho pověstná politická obratnost nebyla moc platný. Nepřidávaly mu ani útoky na „[...] *nejlepšího přítele, jakého kdy státní správa měla*“, tedy Galdstona²⁷⁰ a taky fakt, že přímo o úřednících ministerstva v soukromí hovořil jako o „[...] *klubku zatracených gladstoniánů!*“²⁷¹ Winston sice obratem dodává, že se situace brzy zlepšila a napětí se podařilo zmírnit,²⁷² ale Foster na druhé straně podotýká, že sice Randolphova obliba v Dolní sněmovně stoupala a stejně tak měl jisté spojence přímo ve vládě, ale nebyl to nijak oslnivý přehled jmen.²⁷³ V tu samou dobu se totiž začal dostávat do konfliktu se Salisburyem, kterého sám pomohl dosadit do čela konzervativců, a nad nímž měl ještě před rokem navrch. Salisbury odmítl téměř všechny Randolphovy návrhy ohledně jmen nových ministrů.²⁷⁴ Konzervativní lídr si možná řekl, že v tuto chvíli už je dostatečně silný sám o sobě a nadále pro něj není příliš vhodné být úzce spojován s tak kontroverzní osobností, ačkoliv poslední zhruba rok a půl se Randolphova reputace zlepšovala. Mohl také mít na paměti s jakou razancí a beze stop výčitek je Randolph schopný destruovat vedení vlastní strany a chtěl toto riziko minimalizovat. Se Salisburyem si přitom byli velmi podobní, oba se vyznačovali svévolí a impulzivností, ale rozdíl tvořilo to, že Randolph byl k tomu už roky silně zahořklý.²⁷⁵

Do práce na ministerstvu financí se pustil s vědomím svých předvolebních slibů ohledně snižování výdajů, takže hned v září zadal audit, který měl prošetřit hospodaření na ministerstvu, ale z výsledků příliš nadšený nebyl.²⁷⁶ Války provázející Gladstonův mandát vyčerpaly armádní rozpočet a peníze z úvěru, jenž si vláda vzala v roce 1885, se vypařily.²⁷⁷ Toho roku rovněž dosáhla svého pomyslného dna vleklá hospodářská krize.²⁷⁸ Bylo jasné, že se bude muset škrtat, otázkou zůstávalo, kde a kolik. V té samé době si jeho kolegové začali všimnout, že jeho zdraví bylo čím dál křehčí, ale i přesto se účastnil každého zasedání dlouho do noci.²⁷⁹ Avšak překážkou, která mu nakonec zlomila politický vaz byla hlavní úloha každého ministra financí – sestavování rozpočtu.

²⁶⁹ FOSTER, s. 273.

²⁷⁰ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 571.

²⁷¹ JAMES, s. 266.

²⁷² CHURCHILL, W., *Lord*, s. 572.

²⁷³ FOSTER, s. 273.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 272.

²⁷⁵ ESCOTT, s. 348–349.

²⁷⁶ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 574.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 577.

²⁷⁸ HOWARD, s. 35.

²⁷⁹ FOSTER, s. 275.

Téměř všechny jeho návrhy se v parlamentu setkaly s odmítnutím, James dokonce mluví o tom, že jeho projekty byly „[...] postupně kastrovány [...]“.²⁸⁰ Randolph však na škrtech trval a v říjnu zřejmě poprvé oznámil markýzovi ze Salisbury a ministři války (*Secretary of State for War*) Williamu Henry Smithovi, svůj záměr opustit úřad, pokud nebude vyvinuta snaha na snížení státních výdajů. Byla to patrně pouze planá výhrůžka a Randolph měl štěstí, že ho premiér nevzal za slovo.²⁸¹ Na podzim 1886 se rovněž znovu vynořil příznak irské otázky. Následné politické pře v Dolní sněmovně odhalily, do jaké politické izolace se ještě nedávno docela populární Randolph dostal, neboť kvůli neshodám ohledně tohoto tématu se k němu otočili zády např. sir Michael Hicks-Beach nebo markýz z Hartingtonu a mnoho jiných spojenců už mu nezbyvalo.²⁸² Jindy proti sobě zase obrátil armádu a námořnictvo, které obvinil z plýtvání penězi.²⁸³ Randolph pohořel i se svou snahou míchat se do záležitostí Balkánu (o který nikdy předtím neprojevil zájem) a jeho dost zmatečné a často si odporující návrhy Salisburyho akorát iritovaly.²⁸⁴

Foster si také v jeho pozdním období na ministerstvu financí všimá zajímavého příklonu ke gladstoniánskému myšlení.²⁸⁵ Mohlo by to souviset s tím, že jeden z jeho podřízených na ministerstvu financí si v jeho pracovně všiml portrétu Gladstona na prominentním místě, což ho vyděsilo.²⁸⁶ Je to o to zajímavější, že posledních šest let byl Gladstone vděčným terčem řady Randolphových výpadů a s liberálním premiérem často nesouhlasil čistě proto, že to byl Gladstone. Je tedy otázkou, co ho vedlo k tomu, aby si svého názorového soka vystavil v pracovně, kde ho tak měl každý den na očích? Tento názorový posun musel být skutečně jasně patrný. Dokonce Winston v roce 1897 prohlásil, že jeho otec se stal liberálem ve všem kromě jména a názoru na *Home Rule*.²⁸⁷ Je to vidět i na tzv. Dartfordském projevu, který se dá považovat za vrchol toryovské demokracie, a který konzervativce vyděsil.²⁸⁸

V této době se zdá, že Randolphovo mentální zdraví už nebylo úplně v pořádku. Jeho kroky z tohoto krátkého období se jeví jako velmi zmatečné a impulzivní. To ještě nedávno byly vlastnosti, jež šlo brát jako Randolphovy přednosti, ale vždy se za nimi

²⁸⁰ JAMES, s. 269.

²⁸¹ ESCOTT, s. 358.

²⁸² FOSTER, s. 282–284.

²⁸³ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 682.

²⁸⁴ JAMES, s. 271–272.

²⁸⁵ FOSTER, s. 290.

²⁸⁶ JAMES, s. 268.

²⁸⁷ QUINAULT, *Churchill*, s. 202.

²⁸⁸ JAMES, s. 121.

skrývala promyšlená struktura. Ta teď zmizela a zůstal jen chaos, který dříve rád rozséval kolem sebe. Nyní se v něm však začal topit a skoro to vypadá jako by ho dostihly jeho pochyby, kam vlastně jeho život směřuje.

Pak přišel osudný prosinec 1886. V této chvíli proti sobě Randolph poštal všechno a všechny. Jeho chování bylo více a více nepředvídatelné. Dne 22. prosince podal Randolph demisi na svůj post ministra financí. Později v soukromí tvrdil, že dopis, kterým ohlašoval premiérovi svou rezignaci nebyl myšlen úplně vážně, a že to Salisbury špatně pochopil.²⁸⁹ Stejně tak Rosebery není přesvědčen, že Randolph vše mínil zcela definitivně.²⁹⁰ Co je ale zřejmé, je skutečnost, že jisté zvěsti o rozepřích ve vládě nebyly úplně utajeny. Královnu tak ještě týden před Randolphovou demisí musel Salisbury ujist'ovat, že se svým ministrem má možná jisté spory, ale nejde o nic, co by nešlo spravit.²⁹¹ Dle vzpomínek Jennie zinscenoval celou akci Randolph sám a nepříjemné překvapení to tak bylo jak pro ni, tak pro jeho podřízené na ministerstvu financí.²⁹²

Stejně jako před lety s vydíráním prince z Walesu i zde je těžké říct, co přesně si od tohoto aktu Randolph sliboval. Možná chtěl zopakovat situaci z roku 1885, kdy se se Salisburyem přel ohledně účasti hraběte Iddesleigh ve vládě a rovněž dal všanc celou svou dosavadní kariéru. Pokud ano tak v tom případě Randolphovi selhala paměť ohledně zásadní části této události, protože tehdy byl k smrti vyděšený, že Salisbury nepovolí. V té době premiér tahal za kratší konec, ale na konci roku 1886 byl on ten silnější a mohl si dovolit Randolpha postrádat. Randolphův bystrý úsudek a jeho politická prozíravost ho po všech letech katastroficky zklamaly a najednou neměl nic. Také je více než pravděpodobné, že Salisburymu s Randolphem zkrátka došla trpělivost a nadále s ním nechtěl ztrácet čas ani energii. Elegantně tak využil příležitosti, která se mu naskytla. Co Randolphovi rovněž uškodilo, a v důsledku to dokresluje tragikomičnost celé situace, byla skutečnost, že svůj rezignační dopis sepsal na Windsoru na zdejším hlavičkovém papíře. Tak se mu velmi jednoduše podařilo urazit královnu, která v poslední době, pokud k němu necítila vyloženě sympatie, pak alespoň neměla příliš výhrad.²⁹³ Finální ironií osudu je, že téměř všechny návrhy, pro které Randolph obětoval

²⁸⁹ FOSTER, s. 307.

²⁹⁰ ROSEBERY, s. 58.

²⁹¹ HOWARD, s. 38

²⁹² CHURCHILL, J., s. 184.

²⁹³ HOWARD, s. 38

svou kariéru, byly uvedeny do praxe hned následujícího roku jeho nástupcem na postu ministra financí Georgem Joachimem Goschen.²⁹⁴

Randolph původně rezignoval jen na pozici ministra, ale už v lednu následujícího roku se musel vzdát i křesla předsedy Dolní sněmovny, které připadlo jeho oponentovi ve věci rozpočtu armády a námořnictva Williamu H. Smithovi.²⁹⁵ Budoucnost pro Randolpha i jeho rodinu byla najednou velmi nejistá. Situace tentokrát byla jiná než v roce 1876 po aféře s princem z Walesu. Tentokrát už neměli mocného ochránce v podobě Benjamina Disraeliho ani možnost úniku v podobě starého vévody z Marlborough. Zůstali sami.²⁹⁶ A hlavně Randolph už nebyl stejný jako před 10 lety. Jeho politická kariéra, smysl jeho života, byla u konce. Dosti rychlého a nedůstojného konce.

Možná by Randolph zvládl vymyslet nějaký velký návrat, jeho nový idol Gladstone byl také několikrát považován za politika za zenitem, ale na rozdíl od něj neměl čas. Jeho zdraví se od roku 1890 progresivně zhoršovalo a byl sužován mnohými neduhy, např. začal trpět srdeční palpitací, potýkal se s problémy se sluchem, stěžoval si na necitlivost v končetinách, jeho rukopis se stával nečitelným, míval nevysvětlitelné výkyvy nálad atd.²⁹⁷ Tím vším trpěl člověk, který teprve roku 1889 oslavil 40. narozeniny. A osud ho v této době skutečně nešetřil. Na konci roku 1892 mu uštědřil další velkou ránu v podobě smrti jeho milovaného staršího bratra.²⁹⁸ Postupně ztrácel vše, na čem mu záleželo a budoucnost se mu před očima měnila v prach. Jako prorocká se nakonec ukázala Randolphova vlastní slova, jež zaznamenal Rosebery, kdy se ho kdosi ptal, jak dlouho si myslí, že v úřadu ministra financí vydrží: „*Oh, zhruba šest měsíců!*“ „*A pak?*“ „*A pak? Westminsterské opatství!*“²⁹⁹

²⁹⁴ ESCOTT, s. 359.

²⁹⁵ SKOKAN, s. 56.

²⁹⁶ V této souvislosti Jennie chovala zvláštní zášť zejména ke Gorstovi, který po Randolphově odchodu přednesl projev, v němž ho nijak nešetřil, viz: CHURCHILL, J., s. 187.

²⁹⁷ International Churchill Society [online]. What killed lord Randolph Churchill? Dostupné z: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/what-killed-lord-randolph-churchill/>; cit [2024-07-27].

²⁹⁸ CHURCHILL, W., *Lord*, s. 802.

²⁹⁹ ROSEBERY, s. 47.

Závěr

Lord Randolph Churchill zemřel v lednu 1895 v nedožitých 46 letech. Je to stejný věk, v jakém odešel William Pitt mladší. Jeho politický odkaz je však méně zpochybnitelný než Randolphův. Samozřejmě Pitt byl nejmladším premiérem Velké Británie, k tomu v turbulentním období napoleonských válek. Randolph se stal „pouze“ ministrem. Přesto ve své době byl po jistý čas jedním z nejvlivnějších členů Dolní sněmovny, jakožto potomek slavného rodu patřil ke společenské špičce, disponoval výjimečným řečnickým nadáním, měl všechny předpoklady pro to, aby si ho dějiny pamatovaly.

Když se ale podíváme na výsledky jeho práce v parlamentu, dojdeme k závěru, že příliš uspokojujivé nejsou. Téměř nic z jeho agendy nemělo dlouhodobý dopad. Irská otázka postupně vygradovala ve vytvoření dominia, a nakonec v úplné odtržení a osamostatnění velké části Irska. Tyto události šly zcela proti politickému dědictví lorda Castlereagh, jehož prasynovcem Randolph byl, a unionistickému přesvědčení, ve kterém byl vychován a jako poslanec ho prosazoval. Barma zůstala součástí impéria do jeho zániku. Nemyslím si však že by okolnosti jejího připojení byly něco, na co by dnešní Britové byli pyšní, jakožto na akt „nejryzejšího imperialismu“. Pro úplnost dodejme, že v tom byl Randolph dítě své doby, nicméně ani tento krok se s postupem času neosvědčil. O čtvrté straně nelze říct o mnoho více než, že dnes jde pouze o zajímavost dějin konzervativní strany. Snad pouze sociální rozměr konzervativní politiky přežil do 20. i 21. století, to však nebyl Randolphův nápad, jak ostatně sám přiznal, ani jeho zásluha. Je tedy nutné konstatovat, že navzdory mnoha letům, které strávil jako člen Dolní sněmovny po něm nezůstaly žádné hmatatelné výsledky. Je to o to smutnější, že patřil k velmi aktivním poslancům a jeho snaha vytvořit nějaké politické dědictví spojitelné s jeho jménem je očividná, nicméně vyšla naprázdno. Randolphovým celoživotním velkým vzorem byl Benjamin Disraeli, jeho věhlasu se však přiblížit nedokázal.

Důvodů proč tomu tak bylo a proč Randolph nedokázal naplno využít svých předností a schopností a vydobýt si díky nim uznání a slávu je vícero. Předně jeho nesmírně komplikovaná povaha a spolu s ní velmi zvláštní záliba v konfliktech. Neuměl dělat kompromisy a ve svém jednání byl velmi vyhraněný-všechno nebo nic! Podobnou pozici jako Randolph měl tehdy i Arthur Balfour, který však nebyl tak ostře názorově vymezený a podle všeho neměl sklony své oponenty urážet ať už veřejně nebo

v soukromí. Balfour se nakonec stal premiérem na začátku 20. století. A zde je druhý důvod Randolphova neúspěchu-čas. Randolphovi utíkal čas rychleji než jeho kolegům. Teď nemám nezbytně na mysli jeho brzkou smrt, spíše postupné chátrání jeho zdraví. V plné síle a přítomný byl v parlamentu pouze 2 roky, po záchvatu z roku 1882 měl sice opět nějakou dobu klid, ale nejpozději v roce 1866 se jeho kondice dramaticky zhoršuje. Nemohl se věnovat své práci s plnou silou a soustředěním a její výsledky jsou tak, z dnešního pohledu, nevalné.

Jsem proto přesvědčena, že hlavním odkazem lorda Randolpha Churchilla politickým dějinám Velké Británie, ale i dějinám světa jako takovým je, že se stal otcem Winstona Churchilla. Na první pohled to vypadá téměř nicotně, ale vezměme v úvahu, že Winston Churchill je jedním z největších státníků v dějinách Británie, Evropy i světa. A jeho velkým vzorem byl jeho otec.

Když Randolph zemřel, měl Winston 20 let. Jejich vztah otce a syna byl vždy poměrně rezervovaný. Winston vzpomíná, že za Randolphova života spolu měli tři, možná čtyři hlubší konverzace.³⁰⁰ Přesto lze z Winstonových textů vycítit velkou oddanost a lásku, kterou ke svému otci cítil. Stejně tak je patrná lítost a možná až jistá hořkost nad tím, že Randolpha neměl možnost lépe poznat. Tak intenzivní pozitivní emoce pramenily patrně z toho, že jako dítě byl svědkem toho, jaké úcty se od Randolpha dostávalo jeho vlastním rodičům, a proto tento postoj přenesl i na svého syna.

U Winstona se to v konečném důsledku přetavilo až v jakousi zaslepenost, svého otce viděl jako nepochopeného, a proto nedoceneného politického génia v plné síle. Ještě v roce 1892 byl skálopevně přesvědčen o tom, že těžce nemocný Randolph vyhraje všeobecné volby a znovu usedne v parlamentu jako jeho významný a respektovaný člen. To však nebyla nezbytně Winstonova chyba, bylo mu 17 a vážnost zdravotního stavu jeho otce ani povahu nemoci s ním zcela určitě nikdo nekonzultoval. Patrně zde se tak zrodil sen o tom, že příště usednou v Dolní sněmovně spolu a Winston bude Randolphovi pomocníkem³⁰¹ Je otázkou, zda (nebýt otcovského vzoru) by si Winston sám vybral dráhu politika anebo by si spíše zvolil celoživotní vojenskou kariéru jako jeho bratr Jack? Rok 1892 je nicméně zlomovým rokem, kdy se Winston začíná zajímat o dění v parlamentu.

Nakonec i on však musel v roce 1894 přiznat, že Randolph už se dalších všeobecných voleb nezúčastní. V návaznosti na jeho smrt píše Winston ve svých pamětech: *„Všechny mé sny o kamarádství s ním, o společném vstupu do parlamentu bok*

³⁰⁰ CHURCHILL, W., *My*, s. 31.

³⁰¹ Tamtéž, s. 32–33.

*po boku a o tom, že mu budu oporou, skončily. Zbývalo mi jen následovat jeho cíle a hájit jeho památku.*³⁰² Snad by se tak dalo říct, že nejen Randolphovo působení za živa, ale i tato tragická událost přispěly k tomu, že právě v této době se zrodil Winston Churchill politik.

Randolphův charakter trpěl mnoha kazy. Předně byl vznětlivý, zahořklý, ve své nenávisti nesmiřitelný, disponoval až zarážející chutí zničit kohokoliv kdo mu zkřížil cestu. Měl ale i řadu předností např. nehynoucí oddanost vybraným lidem, výjimečné řečnické nadání a herecký talent, pomocí kterých uchvacoval posluchače svých projevů a zejména odhodlání a zarputilost, se kterými zdolával stále nové překážky, které před něj osud kladl. Možná nedosáhl slávy Johna Churchilla, prvního vévody z Marlborough, nebo svého syna Winstona, ale rozhodně patří k výjimečným a zajímavým postavám britské politiky 19. století.

Jako téma dalšího výzkumu se nabízí například Randolphova manželka Jennie, o kterou se v posledních letech zvedl zájem, případně jeho bratr George, jenž způsobem svého života rovněž budil pozornost. Dále jsou zde kariéry Randolphových kolegů ze čtvrté strany. Nejznámější a nejzpracovanější životopis má bezesporu Arthur Balfour, ale i Henry Drummond Wolff a John Gorst jsou výraznými osobnostmi své doby.

³⁰² Tamtéž, s. 62.

Seznam použité literatury

Vydané prameny:

CHURCHILL, Jennie, *The Reminiscences of Lady Randolph Churchill*, New York 1908.

CHURCHILL, Winston, *Lord Randolph Churchill*, New York 1905.

CHURCHILL, Winston, *My Early Life: A Roving Commission*, London 1930.

CRAIG, Fred, *British Parliamentary Election Results, 1832–1885*, Dartmouth 1989.

JENNINGS, Louis John, *Speeches of the Right Honourable Lord Randolph Churchill, M. P., 1880–1888*, Vol. 1, London 1889.

Legislation.gov.uk [online]. Promissory Oaths Act 1868. Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/31-32/72/body>.

PRIMROSE, Archibald Philip, 5th Earl of Rosebery, *Lord Randolph Churchill*, London 1906.

United Kingdom, Parliamentary Debates House of Commons, 3th Series, Vol. 252, 24th March, 1880, c. 333–422. Dostupné z: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1880/may/24/adjourned->.

United Kingdom, Parliamentary Debates House of Commons, 3th Series, Vol. 274, 24th October, 1882, c. 3–32. Dostupné z: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1882/oct/24/observations#S3V0274P0_18821024_HOC_5.

United Kingdom, Parliamentary Debates House of Commons, 3th Series, Vol. 300, 6th August, 1885, c. 1286–385. Dostupné z: https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1885/aug/06/committee#S3V0300P0_18850806_HOC_113.

Odborná literatura:

BIAGINI, Eugenio F., *British Democracy and Irish Nationalism 1876–1906*, Cambridge 2007.

BLAKE, Robert, *The Conservative Party from Peel to Thatcher*, London 1985.

CESAR, David, *Britská expanze do Egypta 1882. Příspěvek k dějinám Velké Británie*, Diplomová práce, Praha 2008.

CHAKRAVARTY, Satya R., *British Annexation of Upper Burma: Early Burmese Resistance*, in: Proceedings of the Indian History Congress, Vol. 37, 1976, s. 441–446.

- CHEW, Ernest C. T., *The Fall of the Burmese Kingdom in 1885: Review and Reconsideration*, in: *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 10, No. 2, 1979, s. 372–380.
- ESCOTT, Thomas Hay Sweet, *Randolph Spencer-Churchill, as a Product of His Age: Being a Personal and Political Monograph*, London 1895.
- FOSTER, Robert Fitzroy, *Lord Randolph Churchill: A Political Life*, Oxford 1982.
- GAJDOŠOVÁ, Romana, *Benjamin Disraeli a britská imperiální politika*, Diplomová práce, Praha 2013.
- HOWARD, Christopher, *Lord Randolph Churchill*, in: *History*, Vol. 25, No. 97, 1940, s. 25–40.
- JAMES, Robert Rhodes, *Lord Randolph Churchill: Winston Churchill's Father*, New York 1960.
- JODAS, Josef, *Život aristokrata a diplomata Karla Kinského*, Diplomová práce, Praha 2021.
- LABAND, John, *The Transvaal Rebellion The First Boer War, 1880–1881*, London 2005.
- LUNN, Jon, *The Political Economy of Primary Railway Construction in the Rhodesias, 1890–1911*, in: *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2, 1992, s. 239–254.
- MATTHEW, Henry Colin Gray, *Gladstone, 1875–1898*, Oxford 1995.
- Ó GRADA, Cormac, *The Next World and the New World: Relief, Migration, and the Great Irish Famine*, in: *The Journal of Economic History*, Vol. 79, No. 2, 2019, s. 319–355.
- PINFARI, M., *The Unmaking of a Patriot: Anti-Arab Prejudice in the British Attitude Towards the Urabi Revolt (1882)*, in: *Arab Studies Quarterly*, Vol. 34, No. 2, 2012, s. 92–108.
- QUINAULT, Roland E., *Churchill and Democracy*, in: *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 11, 2001, s. 201–220.
- QUINAULT, Roland E., *Lord Randolph Churchill and Home Rule*, in: *Irish Historical Studies*, Vol. 22, No. 84, 1979, s. 377–403.
- QUINAULT, Roland E., *Lord Randolph Churchill and Tory Democracy, 1880–1885*, in: *The Historical Journal*, Vol. 22, No. 1, 1979, s. 141–165.
- QUINAULT, Roland E., *The Fourth Party and the Conservative Opposition to Bradlaugh 1880–1888*, in: *The English Historical Review*, Vol. 91, No. 359, 1976, s. 315–340.

SEBBA, Anne, *American Jennie: The Remarkable Life of Lady Randolph Churchill*, New York 2007.

SKOKAN, Peter, *Liberálna strana a jej politika v rokoch 1886–1906 (Príspevok k dejinám Veľkej Británie na prelome 19. a 20. storočia)*, Diplomová práca, Praha 2007.

SMITH, Peter J., *The Ideological Origins of Canadian Confederation*, in: *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, Vol. 20, No. 1, 1987, s. 3–29.

TÝMALOVÁ, Lenka, *Příspěvek ke studiu britské aristokracie v letech 1890–1910*, Diplomová práce, Praha 2008.

Whitehall, May 26, 1817, in: *The London Gazette*, Is. 17256, 3. června 1817, s. 1277.
Dostupné z: <https://www.thegazette.co.uk/London/issue/17256/page/1277>.

Online zdroje:

Blenheim Palace [online]. Family Tree. Dostupné z: <https://www.blenheimpalace.com/visitus/family-tree/>.

Britannica [online]. Land League. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Land-League>.

Britannica [online]. Phoenix Park murders. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Phoenix-Park-murders>.

College Historical Society [online]. Dostupné z: <https://www.tcdhist.com/>

International Churchill Society [online]. What killed lord Randolph Churchill? Dostupné z: <https://winstonchurchill.org/publications/finest-hour-extras/what-killed-lord-randolph-churchill/>.

UK Parliament [online]. An Act for the Union of Great Britain and Ireland. Dostupné z: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislative scrutiny/parliamentandireland/collections/ireland/act-of-union-1800/>.